

SLAVENÍ KŘESŤANSKÉHO TAJEMSTVÍ

Stručný úvod do liturgiky

I. část Fundamentální liturgika

R. D. ThDr. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Pro Teologický kurz v Brně
vydalo
Biskupství brněnské
Diecézní katechetické centrum

Brno, 7. vydání, 2018

První část: Fundamentální liturgika

Obsah:

1. Úvod do liturgie	4
2. Věda o liturgii	9
3. Teologie liturgie	11
4. Dialogický charakter liturgie	14
5. Bohoslužebné shromáždění	17
6. Liturgické postoje a znamení	22
7. Slovo v liturgii	28
8. Hudba v liturgii	36
9. Liturgický rok a kalendář	39
10. Židovský kalendář a svátky	43
11. Neděle křesťanů a jednotlivé liturgické doby	48
12. Liturgický prostor a umění pro liturgii	52
13. Liturgické rodiny	57

Literatura:

- ANAMNESIS. Introduzione storico – teologica alla Liturgia, manuál profesorů liturgiky na PIL S. Anselmo v Římě, 8 dílů, Casale Monferrato, 1974 – 1989.
- SCIENTIA LITURGICA. *Manuale di Liturgia*, ed. A. CHUPUNGO, PIL S. Anselmo v Římě, 5 dílů, Casale Monferrato, 1998. (existuje anglická edice)
- GOTTESDIENST DER KIRCHE. *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, manuál německých profesorů liturgiky, 8 dílů, Regensburg 1986 – 1990.
- L'ÉGLISE EN PRIÈRE. *Introduction à la Liturgie. Edition nouvelle*, ed. A. G. MARTIMORT, 5 dílů, Paris 1984. (existuje italská, německá, anglická, španělská edice)
- The Study of Liturgy*, manuál anglicky mluvících profesorů liturgiky, London – New York 1992.
- ADAM, A., *Liturgický rok*, Praha 1998.
- ADAM, A., *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha 2001.
- BRADÁČ, J., *Posvěcení času*, Olomouc 1992.
- BRADÁČ, J., *Posvátná znamení*, Olomouc 1994.
- DONGHI, A., *Gesta a slova. Úvod do symbolické mluvy liturgie*, Kostelní Vydří 1995.
- GUARDINI, R., *O duchu liturgie*, Praha 1993.
- GUARDINI, R., *O posvátných znameních*, Kostelní Vydří 1992.
- KUNETKA, F., *Židovské kořeny křesťanské anafory*, Olomouc 1994.
- KUNETKA, F., *Liturgický rok ve slavení církve*, Olomouc 1995.
- KUNETKA, F., *Slavnost našeho vykoupení*, Kostelní Vydří 1997.
- POKORNÝ, L., (ed.) *Obnovená liturgie*, Praha 1976.
- POKORNÝ, L., *Světlo svátostí a času*, Praha 1981.
- RICHTER, K., *Liturgie a život*, Praha 1996.
- Dokumenty liturgické obnovy*, Olomouc 1994.
- Katechismus katolické církve*, Praha 1995, §1066-1209.

1. ÚVOD DO LITURGIE

Studijní cíle:

V úvodní kapitole se student seznámí se základní liturgickou terminologií a současným pojetím této disciplíny:

- pojem liturgie
- definice liturgie
- charakteristické rysy a smysl liturgie
- pojetí liturgie na Druhém vatikánském sněmu.

Po absolvování této kapitoly student získá základní představu o liturgické vědě a rámcový náhled do této teologické disciplíny.

1.1. Pojem LEITURGIA

Etymologicky je slovo liturgie (*leiturgia*) složeninou dvou řeckých slov: *leitos* (patřící lidu) + *ergon* (práce, čin). □ Tento pojem můžeme překládat dvojím způsobem: služba lidu nebo služba ve prospěch lidu. Původním smyslem tohoto slova u starých Řeků byl veřejný čin jednotlivce pro dobro a v zájmu všech spoluobčanů. *Leiturgia* = *publicum opus, publicum munus, publicum ministerium*. Následně termín *leiturgia* mění svůj etymologický význam: služba ve prospěch lidu se mění na službu ve prospěch božstva – bohoslužba. Zde se již nejedná o službu jednotlivce, ale každého občana. Je pochopitelné, že i služba pohanských kněží byla označována tímto termínem.

Starý Zákon:

Řecký překlad LXX uvádí do biblické terminologie pojem: *leiturgia*. Tato slova se vyskytují v řeckém textu asi 170 krát a překládají hebrejská slova: *šerét* – služba na základě důvěry nebo citové vazby (v rodině); *abhád, abhodáh* – otrocká služba, práce. Tato slova užívá hebrejský text pro službu jak profánní, tak i sakrální, kult Hospodinu. Slovo *leiturgia* označuje posvátnou službu kněží a levitů jménem a ve prospěch lidu (Num 4,33 a Ex 28, 34 – 39).

Nový Zákon:

Zde nacházíme jistou významovou pestrost tohoto termínu, celkem se tento pojem v NZ nachází 15 krát, a to v následujících významech:

- a) starozákonní chrámová služba kněží a levitů (Lk 1, 23; Žid 9,21; Žid 10,11),
- b) velekněžská služba Krista (Žid 8,6; Žid 8,2),
- c) služba andělů (Žid 1,7),
- d) apoštolská služba hlásání evangelia, (Řím 15,16),
- e) civilní služba úředníků i vládců (Řím 13,6),
- f) charitativní služba (2 Kor 9,12),
- g) křesťanská bohoslužba, vlastní liturgické slavení (Sk 13,2).

Pojem liturgie ve svém dalším užívání převážně označuje křesťanskou bohoslužbu, tak jak to naznačují Skutky apoštolské (*Didaché* 15, 1 a SV. KLEMENT, *List do Korintu* 44,2). Liturgie začne označovat oběť – *sacrificio*, centrální část křesťanského kultu. Ve

IV. století řečtí Otcové běžně užívají toto označení, které ve východní tradici označuje anaforu a přeneseně celou mši: (Liturgie sv. Basila). Na Západě ve IV. století, za papeže Damase (366 – 384), končí řečtina jako bohoslužebný jazyk, a tím mizí i pojem liturgie, který je nahrazen latinským: *officium, ministerium*.

Díky humanistům 17. století se tento termín opět začíná užívat a zahrnuje téměř každou bohoslužbu. Představitelé liturgického hnutí užívají tento termín a v 19. století se pojem liturgie dostává do církevních dokumentů.

Liturg – slaví liturgii, koná bohoslužebné úkony.

Liturgik – zkoumá liturgii, studuje její uspořádání, obsah, účinky a vnější projevy.

Ne vždy liturg je liturgik a obráceně. Rozlišujeme i liturgii (praktické slavení – bohoslužba) a liturgiku (věda o liturgii).

1.2. Definice liturgie

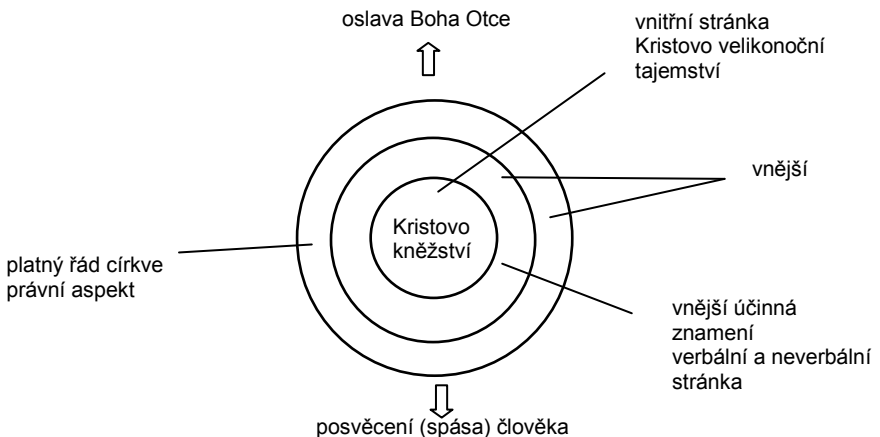
Většina teologických knih definuje liturgii jako: „veřejnou a společnou bohoslužbu celé církve. Tato bohoslužba zahrnuje všechny rity a ceremonie, kterými církev vyjadřuje svou službu a poctu Bohu.“ – stále platná definice, avšak plně nevystihuje charakter dané disciplíny.

Encyklika *Mediator Dei* z roku 1947 definuje liturgii jako: „*integrální kult mystického Kristova těla*“, na jiném místě jako: „*vykonávání Kristova kněžství skrze církev*“. Výkonem Kristova kněžství se uskutečňuje spása člověka a oslava Boha. K tomu, aby se působení Kristova kněžství v liturgii projevilo, užívá se vnímavých a účinných znamení.

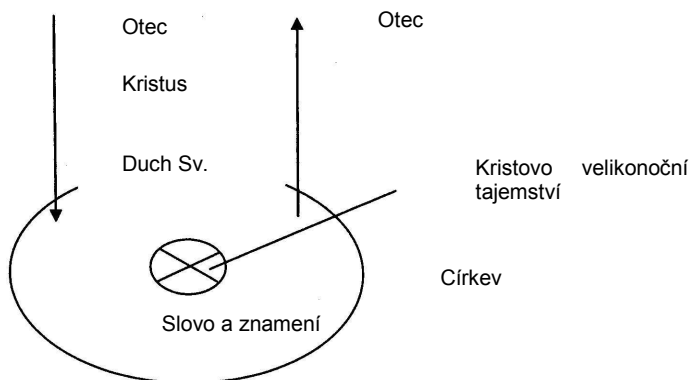
Podstatu liturgie tvoří:

- výkon Kristova kněžství,
- vnější a účinná znamení,
- aktualizace vykupitelského Kristova díla,
- platný řád církve.

Liturgie je výkon Kristova kněžství, jímž se aktualizuje na jedné straně spása člověka a na druhé straně oslava Boží vnějšími znameními v platném řádu církve.

Liturgie je bohoslužebné slavení shromážděné církve, ve kterém Kristus skrze svého Ducha ve slově a svátostných znameních dává věřícím účast na svém Velikonočním tajemství, a tak umožňuje vykoupěnému člověku děkovnou a oslavnou odpověď Otci.

Liturgie je doxologická anamnese Krista ve společenství církve (ekklesiální koinonii).

1.3. Charakteristické rysy liturgie

Jsou identické s Církví, vzájemně se setkávají.

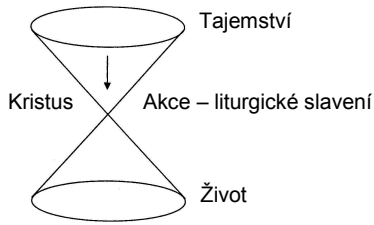
Liturgie je:

- jedna – epiklese Ducha svatého, který je principem jednoty,
- svatá – svatost církve, princip svatosti, škola svatosti, obnovit liturgii = obnovit církve,
- katolická – základem je Duch sv., jenž vane, kam chce,
- apoštolská – Duch, jenž je vyzván při liturgii *per episcopum*, on je *totius vitae liturgicae moderator*.

Každé liturgické slavení svátostí má svůj vnitřní dynamismus, jemuž odpovídají tři základní pojmy:

- Tajemství: Obsahuje celý Boží záměr od stvoření až po současnost, obsahuje i to, co Bůh zamýšlel s lidmi a pro každého z nás stanovil. Kristus je nejen vrcholem Božího zjevení, ale i jeho tajemství, On je *mysterion*, Kristovo tajemství je syntetizováno ve velikonočních událostech.
- Akce: Toto tajemství je najednou přítomno a aktualizuje se při liturgickém slavení. Tajemství se musí slavit, aby se mohlo realizovat v životě církve.
- Život: Slavení svátostí slouží k aktualizaci tajemství spásy v životě církve i jednotlivce.

Tajemství je přítomno při lit. slavení a liturgie jej aktualizuje. V každé svátosti je přítomna působí: Duch sv., Kristus a církev. Při liturgickém slavení musím být v souladu s Duchem sv. a s Církví.

1.4. Smysl liturgie

Smysl liturgie není praktický, nepřináší bezprostřední efekt. Liturgie slouží k posvěcení člověka a k oslavě Boží. Nejedná se o dvě rozdílné věci, již sv. Irenej říká, že slávou Boží je živý člověk – tak je třeba vidět tento život v jeho globalitě: duchovní rozměr a naplnění eschatologické.

Základní charakteristika liturgie je, že zpřítomňuje působení Kristova kněžství ke spáse člověka a k oslavě Boží. Kristus, když mluví o budoucím kultu, říká Samaritánce: „...ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě.“ (Jan 4,23). Liturgie vnímá tato slova evangelia tak, že každá modlitba končí doxologií, která je vyjádřením dynamiky křesťanského slavení. Je zde kruhový pohyb: od Otce přes Syna a v Duchu svatém opět k Otci.

Liturgická činnost je založena na aktivní přítomnosti Ducha svatého, který skrze ni jedná. On sjednocuje, formuje, posvěcuje a vnitřně buduje církev v okamžiku liturgického slavení, které se stává „*culmen et fons*“ veškerého života církve.

Liturgické slavení pro křesťany má mít následný dosah:

Církev může slavit Kristovo velikonoční tajemství proto, že se otevřela aktivnímu působení Ducha svatého, který je spolučinitelem slavení. Liturgie je dílo Boho–lidské. Abychom vstoupili do této skutečnosti Boho–lidské je zapotřebí:

- znalost liturgie,
- vlastní zkušenost liturgického slavení.

I dnes je položen v liturgii důraz na mystagogii – většinou je to chápáno ve vztahu ke křesťanské iniciaci, ale můžeme význam tohoto slova rozšířit i na každé liturgické slavení. V mystagogii se nejedná ani tak o vniknutí do slavených tajemství, jako o život podle Ducha svatého, který má být aktivní silou našeho života.

Dalším prvkem je klid – silentium při liturgii, v němž máme zakoušet tento duchovní rozměr našeho slavení. Silentium však neznamená jen ticho, ale obecnou atmosféru liturgického slavení, bez rušících prvků. Jedná se o harmonickou hru slov, gest, pohybů, prostoru, času – *ars celebrandi*.

1.5. Liturgie a Druhý vatikánský koncil

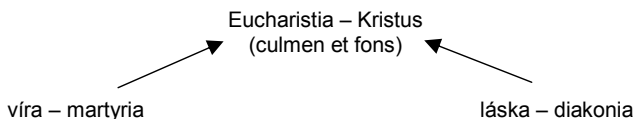
Při liturgii vychází iniciativa od Boha – katabatická linie, člověk odpovídá Bohu – anabatická linie. Konstituce nám ukazuje, že liturgie není souhrnem předpisů, rubrika ceremonií, je pramenem a vrcholem veškeré činnosti církve.

Základní projevy církve jsou:

1. liturgie – leiturgia
2. svědectví víry – martyria
3. služba křesťanské lásky – diakonia.

Konstituce říká: „*Dříve než lidé mohou přistoupit k liturgii, potřebují být povoláni k víře a obrácení.*“ (SC n.9). Lze tedy liturgii slavit tam, kde je nevěřící prostředí? Liturgie se nedá slavit bez vnitřního obrácení. Všechno směřuje k tomu, aby lidé byli vírou připraveni na slavení eucharistie, která je centrální svátostí. Vlastním vrcholem a pramenem liturgie je eucharistie.

Všechny tři pojmy spolu úzce souvisí: víru je třeba zvěstovat – martyria, víru slavíme – liturgia, víru je třeba žít a konat – diakonia.

Shrnutí:

Etymologické objasnění pojmu liturgie je nutné k pochopení pojetí liturgie jako slavení jednotlivce či společenství. Z uvedených definic liturgie je evidentní, že se nejedná o individuální rozměr – slavení liturgie probíhá v ekklesiální koinonii. Vnitřní dynamismus liturgie a její základní charakteristiky odpovídají třem pojmům: Tajemství, Akce, Život. Smysluplnost liturgie není v rovině přirozené, její význam pramení z touhy po spáse a Boží oslavě. Takto liturgie patří k základním projevům života církve, spolu s diakonií a martyrií.

Otázky:

1. Jak je chápán pojem *leiturgia* v Num 4,33 a Ex 28, 34 – 39? Jaké jsou odlišnosti?
2. V jakých významech a kde se nachází pojem *leiturgia* v Novém zákoně? Přečti a rozeber indikované texty.
3. Jak bys definoval vlastními slovy liturgii?
4. Co tvoří podstatu liturgie? Vyjmenuj základní složky.
5. Proč se v teologii opětovně přistoupilo k užívání pojmu liturgie místo předchozích latinských termínů?

2. VĚDA O LITURGHII

Studijní cíle:

Druhá kapitola má za cíl prezentovat liturgiku jako základní teologickou disciplínu ve vztahu k ostatním teologickým materiálům. Vedle vývoje této disciplíny se v této kapitole pojednává o významu a funkci vědy o liturgii v rámci teologických studií. Tato kapitola má studentovi zprostředkovat ucelený a interdisciplinární pohled na liturgiku jako nezbytnou součást teologie.

2.1. Liturgika a její vědecké zařazení

Věda o liturgii (liturgika) je teologická disciplína, která pojednává o bohoslužebném životě církve.

Každá vědní disciplína má:

- *objektum materiale* (obsah dané disciplíny, vlastní látka ke studiu),
- *objektum formale* (forma, v níž se daná materie prezentuje, pohled a hledisko studia).

Pro liturgiku je objektum materiale Boží láskyplné sdílení v Ježíši Kristu a naše odpověď víry. Každá teologická disciplína je reflexí víry, projevy této reflexe víry jsou předmětem liturgiky, tudíž liturgika je teologickou disciplínou. Objektum formale liturgiky je církev, která slaví liturgii, bohoslužebné shromáždění Božího lidu.

Konstituce SC v článku 16 představuje liturgii jako základní teologickou disciplínu, podobně o ní mluví i jiné koncilní dokumenty: *Opt. Totius* 16, *Ad Gentes* 17.

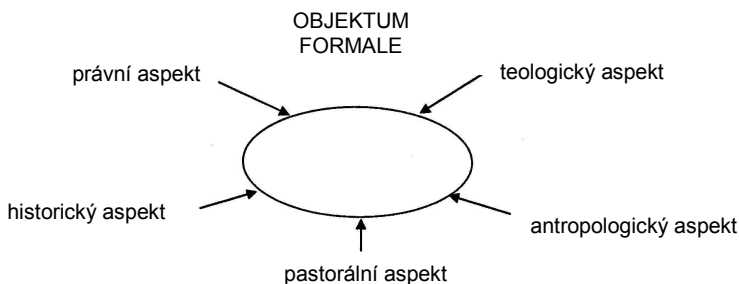
2.2. Vývoj liturgiky

- a) Právní chápání liturgiky jako souhrn rubrik, které se mají dodržovat – rubricistika. Rubriky jsou červeně psané pokyny pro kněze, které se nečtou, ale jen „informují“ celebranta. Naproti tomu vlastní text je psán černě – nigriky – čtou se a tvoří verbální stránku liturgie.
- b) Liturgika jako nauka o kultovním slavení; církev je povinna konat kult nábožnosti, jenž je představen jako ctnost a povinnost jednotlivce i společenství. Tento kult se má konat skrze slavnostní a „prpracovanou“ ceremonii. Převládá morální chápání liturgie, slavení liturgie je povinnost, její opomenutí je hříšné.
- c) Liturgie jako studium fontů; historická metoda studia se aplikuje na liturgii ve svém dějinném vývoji a centrem studia se stávají liturgické fonty. Takto se studuje liturgika v Římě – Papežský liturgický institut Sant'Anselmo.
- d) Liturgika je chápána jako určitá část pastorální teologie. Při jejím studiu převládá aspekt teologicko-pastorační, jenž je podpořen evangelizační snahou církve v dnešní době.
- e) Liturgika jako vlastní teologická disciplína – systematická liturgika. Liturgika není praktickým oborem, který by připravoval ke kněžství; je to jeden ze základních projevů živé církve. Teologie i liturgie je službou lidu v konkrétních podmínkách. Nejen Bůh, ale i církev je předmětem víry, a tudíž vyžaduje sebereflexi. V liturgice

církev reflektuje svůj bohoslužebný život, liturgika je teologií Kristova tajemství, jež se liturgicky slaví. Liturgiku jako teologii mystéria propracoval německý benediktýn Odo Casel, čímž výrazně ovlivnil nejen liturgické hnutí v Německu a v Evropě, ale jeho myšlenky přejal i II. vatikánský koncil. Takto se liturgika přednáší na liturgických institutech v Trevíru, Padově a Paříži.

2.3. Kritická funkce vědy o liturgii

Celé liturgické hnutí, které předcházelo a vyústilo v liturgickou reformu po Druhém vatikánském koncilu, podrobilo kritice historický vývoj liturgie v době potridentské. Na základě této historické zkušenosti liturgická věda kriticky zkoumá své formální hledisko, aby byla přínosem pro společenství, jež slaví liturgii. Současná liturgika zkoumá společenství, jež slaví liturgii, dle různých aspektů, které je třeba vidět jak jednotlivě, tak i ve své globalitě.

2.4. Liturgika jako teologická disciplína

Teologie liturgie ovlivnila nový pohled na křesťanství jako tajemství živé církve. Liturgická teologie dává opodstatnění celému reformnímu procesu, není možné se vrátit k historickým liturgickým formám slavení. Koncil jednoznačně zdůraznil tuto teologickou rovinu v liturgii, aby se z liturgie stala autentická slavnost celého společenství. Církev nemůže liturgii vnímat jako **neměnnou tradici**, již je třeba zachovat.

V liturgii rozlišujeme její neměnnou část od měnitelné, která je dobově a kulturně podmíněna a může se měnit. Liturgie je místem pravé Tradice církve, zpřítomňuje a aktualizuje Kristovo velikonoční tajemství. Tato aktualizace probíhá způsobem stále novým a příhodným v závislosti na čase, místě a typu slavicího společenství. Odtud se rodí potřeba „stálé liturgické reformy“, což znamená, že liturgie nemůže mít jen jednu formu stále platnou v čase, prostoru a v různých společenstvích. Dějiny liturgie nám ukazují na pluralitu ritů a liturgií, na variabilnost liturgických slavností, a tudíž na pestrost života církve. Liturgie vyvstala jako dialog mezi člověkem a Bohem a stanovila vitální vzájemný vztah skrze Krista, který je přítomen a činný v liturgii. Vnímání liturgie jako „činnosti Krista“ působící v Církvi zjevuje vlastní svátostná linie v liturgii; vychází z Kristova tajemství a jde přes církve k vlastním svátostem.

Rozdělení všeobecné (fundamentální) liturgiky

1. Teologické a antropologické základy – Co je liturgie?
2. Bohoslužebné shromáždění – Kdo slaví liturgii?
3. Základní prvky liturgie: gesto, slovo, symbol – Jak se liturgie slaví?
4. Liturgické slavení v čase – Kdy se slaví?
5. Liturgický prostor a jeho vybavení – Kde se slaví?

Shrnutí:

Liturgika je relativně mladou, ale přitom velmi důležitou teologickou vědou. V průběhu dějin byla tato disciplína různě prezentována a její podstatě nejlépe odpovídá systematické pojetí. Liturgika není pastorální či právní materií, je teologickou disciplínou v užším slova smyslu. Důležité je i její napojení na ostatní teologické materie, přičemž liturgika se dělí na dvě základní části: liturgiku fundamentální a liturgiku speciální.

Otázky:

1. Jaké je zařazení liturgiky v rámci ostatních teologických disciplín?
2. Jak se liturgika studuje – modely?
3. Jaká je kritická funkce liturgiky?
4. Jaký je vztah mezi liturgií a právem?
5. Jaký je rozdíl mezi teologií liturgie a liturgickou teologií?

3. TEOLOGIE LITURGIE

Studijní cíle:

Třetí kapitola představuje základní teologickou terminologii v liturgice: mystérium, oběť, anamnese, dějiny spásy, kněžství. Dává studentovi hlubší náhled do podstaty a významu liturgie – zprostředkovává základní teologické pojetí liturgie a je odpovědí na mnohé otázky typu:

- Proč liturgie?
- Jaký je význam liturgie pro život křesťana?
- Proč je třeba navštěvovat bohoslužby a přijímat svátosti?

Nestačí prožívat svou víru soukromě?

3.1. Mystérium

Řecké slovo *mystérion* vyjadřuje odvčký úradek spásy, dílo Boží moudrosti a lásky. Apoštol Pavel mluví o moudrosti Boha skryté v tajemství, kterou Bůh od věčnosti určil k naší spásy (1 Kor 2, 7). Tento úradek spásy je uskutečňován v dějinách, Písmo sv. mluví o uskutečnění a naplnění Božího plánu. Dějiny se stávají dějinami spásného dialogu mezi člověkem a Bohem, teologicky mluvíme o dějinách spásy.

Dějiny spásy, jež představují mystérium, dělíme na:

- a) stvoření světa,

- b) smlouva s Izraelem – dějiny božího lidu ve SZ,
- c) vtělení Ježíše Krista a jeho velikonoční tajemství,
- d) čas církve, ve kterém je přítomno Kristovo vykupitelské dílo (dnešek), dovršení dějin spásy na konci časů.

V těchto etapách se odvíjí mystérium naší spásy. Místo, odkud *mystérion* vyvěrá, je *communio* Trojice. Dějiny spásy vrcholí v Kristu, On je *mystérion*. Můžeme říci, že Kristus je svátostí, v něm se uskutečňuje Boží záměr. V liturgii je zpřítomňován a uskutečňován Boží plán spásy v Kristu – pojem *mystérion* se vztahuje také na liturgické slavení.

Obsahem pojmu *mystérion* je:

- svobodný úrdek Boží
- uskutečnění v dějinách
- liturgická aktualizace

Liturgie je mystérion, neboť v ní je Boží čin spásy v Kristu slaven a zakoušen v životě jednotlivce i společenství.

3.2. Kristus – kněz

Podle židovského chápání byl Ježíš z Nazaretu považován za laika. V něm kněžství nachází nový význam a současně se ukazuje rozdíl mezi chápáním kněžství ve SZ a v NZ. Kněžství v Izraeli je vázáno na chrám a kult v Jeruzalémě. NZ představuje nové pojetí jak kultu a s ním spojené oběti, tak i kněžství:

- a) **Oběť** – Ježíš naplňuje předobrazy obětí Starého zákona. On sám je obětí, končí SZ oběti a je nastolen nový kult a nová oběť. Dary, které přinášíme a obětujeme na oltáři (chléb a víno), symbolizují Kristův čin spásy; nemáme jinou oběť než tuto Kristovu. Je to oběť nejvyšší dokonalá a neopakovatelná, ona se zpřítomňuje a my do ní „vstupujeme“.
- b) **Kněžství** – Kristus je jediný kněz NZ, my máme jen účast na jeho kněžství: všichni pokřtění – všeobecné kněžství, kněží – služebné kněžství. Tato dvě kněžství se liší ne tím, že jedno převyšuje druhé, ale zaměřením; vysvěcený kněz má jiný způsob účasti při liturgii. Jediným chrámem křesťanů je Kristus a v závislosti na něm i všichni křesťané. Naše obětování má význam jen v napojení na Krista (Řím 12,1). Neexistuje žádný jiný kult než osoba Bohočlověka, všechno je centrováno na něj. Nemáme jiný chrám, jiného kněze a jinou oběť než Krista.

Liturgie je čin Krista, jediného Kněze Nové smlouvy, neboť v ní trvá a je přítomna Kristova láska a odevzdání se Otci a nám. Existuje jediná oběť (Kristova), která dostává liturgickou podobu ve slavení církve, v tomto smyslu Kristova oběť je také naší obětí.

3.3. Anamnésis

Anamnésis je aktualizace Kristova vykupitelského díla (velikonočního tajemství), které je věčně přítomné u Otce, a tudíž má nadčasovou platnost, je stále aktuální. Každý člověk v každé době má k tomuto Kristovu dílu přístup a může se jej „zúčastnit“.

V liturgii vstupujeme do tohoto díla, jež je stále přítomné na věčnosti. Liturgie je anamnesí celého Božího plánu spásy, který vrcholí velikonočním Kristovým tajemstvím a spěje ke svému konečnému naplnění. V anamnesi je přítomna spásná dynamika historické, tedy neopakovatelné skutečnosti. Liturgie v síle Ducha sv. má schopnost zpřítomnit celé Kristovo dílo do určitého času a prostoru.

Anamnese – kultovní památka: kultovním slavením je událost spásy zpřítomněna, nejedná se o opakování. Při anamnesi se liturgickým slavením vykupitelský čin Boží stává přítomným nyní a zde, a tím se stává účinným pro přítomné. V jistém slova smyslu se takto stáváme Kristovými „spoluúčastníky“.

3.4. Přítomnost Krista v liturgii

Přítomnost Krista v liturgii je popisována v SC 7, kde čteme, že Kristus je stále přítomen ve své církvi, *především v liturgických úkonech*.

Kristus je přítomen:

- a) Ve shromáždění věřících, kteří slaví liturgii.
- b) V osobě kněze při liturgickém dění. Platnost svátostí liturgicky slavených není závislá na osobě a svatosti života liturga, působí *ex opere operato*.
- c) Přítomnost ve svátostech.
- d) Přítomnost eucharistická – pod způsobou chleba a vína.
- e) Kristus je přítomen ve svém slově, které se čte při liturgii.
- f) Ve společné modlitbě a zpěvu.

Liturgie je slavením, ve kterém věřící mohou v Duchu svatém zakoušet mnohotvárnou přítomnost Krista ve slově a znamení.

Shrnutí:

Teologickým základem liturgie je slavené tajemství, které je zasazeno do dějin a v nich se zpřítomňuje. Toto tajemství dosahuje svého vrcholu v Kristu – velikonočních událostech. Zakořenění liturgie v Kristu dává křesťanskému kultu novou dimenzi, jež je spojena s novostí Kristova kněžství a jedinečností jeho oběti. Církev si v liturgii tyto události připomíná a zpřítomňuje je. Kristus je přítomen v církvi, v ní se projevuje, a tudíž je přítomen při liturgii, která zjevuje pravou povahu církve.

Otázky:

1. V jakých vrstvách chápe křesťanské mystérium List židům?
2. Co znamená Kristova pro–existence pro život církve? Jak se to v liturgii projevuje?
3. Vysvětli vlastními slovy podstatu Kristova kněžství.
4. Co to je anamnese a jaká je její spojitost s rituálním programem? Kdy nastává anamnese a co anamnesí není?

4. DIALOGICKÝ CHARAKTER LITURGIE

Studijní cíle:

Tato čtvrtá kapitola má studenta vést k vnímání liturgie jako dialogu člověka s Bohem, který z liturgie vychází, ale také ji překračuje. Tento dialog je závazný a vede člověka:

- k jistému způsobu jednání
- ke konkrétním životním postojům.

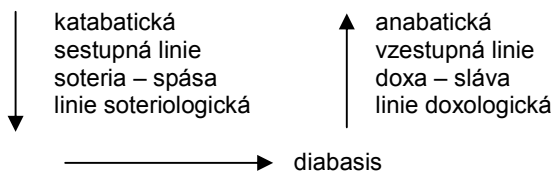
Liturgický dialog přesahuje verbální rovinu a otvírá svět symbolů a celou symbolickou mluvu. V této kapitole má student poznat nejen verbální a neverbální stránku liturgie, jakožto dialogu, ale předně si uvědomit, že člověk je *homo symbolicus*.

4.1. Liturgický dialog

Liturgie je dialog mezi člověkem a Bohem, kde prostředníkem je Ježíš Kristus. Dialog znamená rozmlouvat, proto boží čin – *actio* – vyžaduje lidskou odpověď – *reactio*. Bůh nám dává v liturgii sám sebe a v této atmosféře vzájemného sdílení mu člověk odpovídá. Jedná se o dialog ve slově a ve znameních.

Dílo spásy vychází od Boha a má za cíl posvěcení člověka, který na tuto Boží aktivitu odpovídá přijetím, chválou, díkem, přičemž zpětně je oslavován Bůh.

Cílem sestupné linie je spása člověka – *soteria*, cílem vzestupné linie je oslava Boha – *doxa*.

Existuje ještě jedna linie – horizontální: *diabasis*. Je to proces proměny, spojení a sjednocení, který ve společenství probíhá. Boží spásonosné sdílení dává vznik liturgické koinonii (společenství), kterou spojuje a oživuje Duch sv. a jejíž hlavou je vzkříšený Pán.

Můžeme v *diabasis* rozlišovat:

- z hlediska pohybu: linii *diabatickou* – horizontální
- z hlediska cíle: linii *koinonickou* – sjednocující.

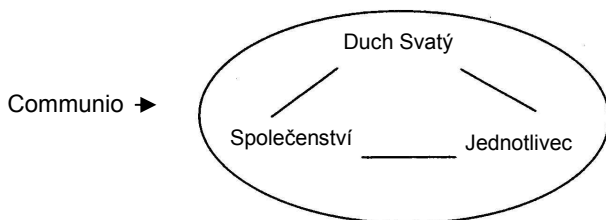
Správně se setkat s Bohem znamená hlouběji prožít mezilidskou jednotu. Liturgické slavení je ekleziální epifanie (*diabasis*) Boží lásky k lidem (*katabasis*) a lidské lásky k Bohu (*anabasis*).

4.2. Subjekt liturgického slavení

Liturgie je slavení ve společenství církve, subjektem slavení je tedy společenství ministeriálně členěno. Konstituce o liturgii mluví o plné, vědomé a aktivní účasti věřících při liturgickém slavení. Jedná se o jistou spolupráci (*interakci*) mezi subjektem a Duchem božím.

Tímto slavícím subjektem se nám tedy artikuluje:

- a) celé společenství,
- b) jednotlivec.

Liturgická účast v současnosti je vnímána následně:

- liturgie není nějaká soukromá (privátní) činnost, ale slavnost celé církve;
- liturgie patří celému tělu církve;
- skrze liturgii se církev prezentuje;
- do liturgie je „zatažena“ celá církev.

Při liturgickém slavení (činnosti), která je akcí celé církve, jsou její jednotliví členové účastni různým způsobem – podle různých:

Osobní dispozice – je třeba si uvědomit, že ne všichni věřící jsou schopni stejně „intenzivní účasti“ na liturgii.

Aktuální účast na slavení je otázka celého společenství, jak se prezentuje jako celek – farnost.

Různost stavu je míněna ve vztahu psychologického prožívání slavení, rozdíl mezi mužem a ženou, otázka dětí a starých lidí.

Různost služby – otázka ministrů.

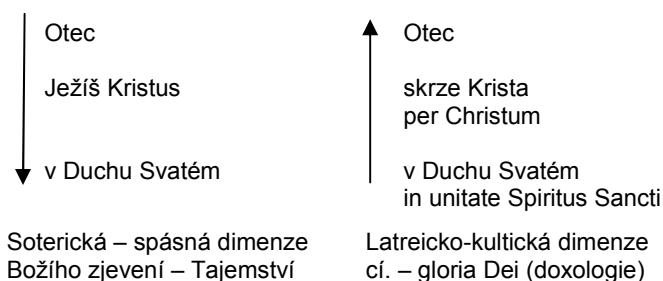
Každé liturgické slavení je slavností; k tomu, abychom mohli něco slavit, je nutná základní důvěra ve smysluplnost našeho bytí, to je základ všeho slavení. Slavením vystupujeme nad horizont všedních dnů a zakoušíme nevšednost našeho života. Ukazuje se smysl celého stvoření, života i lidské radosti. Každé slavení má společenský rozměr, odpovídá základnímu založení člověka. Pro slavení je nutné jisté pozvednutí se nad všednost života, ti, kdo vidí jen práci, nejsou disponováni slavit a slavnosti prožívat.

Liturgické shromáždění není něčím, co církev koná, ale tím, čím církev je. Ono je její manifestací, epifanií, je činem, ve kterém se církev uskutečňuje. Zde prožívá církev bohatství svého života a poslání, zjevuje své tajemství.

4.3. Liturgie – *Opus Trinitatis*

Liturgie má trinitární charakter, je sice soustředěna na Kristovo velikonoční tajemství, ale je formována i ve vztahu k ostatním božským osobám. Kde je jedna božská osoba, tam jsou i ostatní.

- a) Liturgie je vždy theocentrická, v užším smyslu theos = Otec. Liturgie je směřována k Otcí, On je adresátem liturgických modliteb, pramenem, z nějž dílo spásy vychází. Celá liturgie směřuje k Otcí skrze Krista.

- b) V liturgii je přítomen i pneumatologický aspekt, vše se děje skrze (v jednotě) Ducha svatého. Církev a Duch sv. patří k sobě, On oživuje církev a naši modlitbu, On se modlí v nás (1 Kor 12, 3). Ježíš je ten, který je pomazaný Duchem a mocí na kněze, každý křesťan je druhý Kristus – participuje na tomto pomazání Duchem.

4.4. Liturgie a symbolika, řeč a znamení

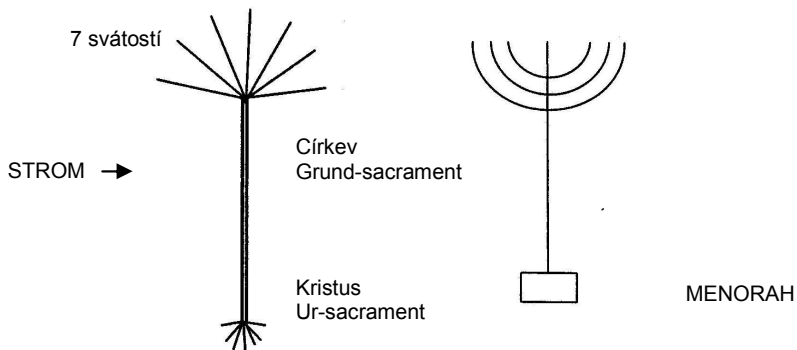
Řeč, symbol, znamení, gesto a znak jsou podstatné prvky liturgie, bez nichž se neobejde, určují její znakový charakter. Podstatou symbolu je to, že neviditelné se zjevuje ve viditelném.

Znakovost v liturgii má své opodstatnění:

1. **Teologické** (teologie znaku a symbolu) – základem je skutečnost vtělení Ježíše Krista a fakt, že každá svátost je symbolem.

- a) Kristus jako Ur-sacrament (prásvátost). V něm se pojí rovina božská i lidská (viditelná i neviditelná). Kristus je symbolem Otce, obrazem neviditelného Boha (Jan 14, 9).
- b) Církev je Grund-sacrament (základní svátost). Církev jako viditelné společenství je svátostí Krista, její viditelná existence je znamením přítomnosti Krista a jeho spásonosné činnosti ve světě. Konstituce o církvi v dnešním světě ji představuje jako svátost Ježíše Krista (LG 1).
- c) Jednotlivé svátosti (7 svátostí). Svátosti jsou viditelná znamení, neviditelné Boží milosti.

2. **Antropologické** – člověk jako tělesná i duchovní bytost je v oblasti komunikace odkázán na viditelná znamení. Při komunikaci nejde jen o nějaké znamení, ale jedná se o celý systém znamení a znaků, jež jsou podmíněny kulturou. Všechna gesta a znamení, jež člověk používá, mají i vyšší smysl, poukazují na skryté věci, v onom liturgickém chápání mají sakramentální charakter. Člověk nejen používá symboly, ale je i vytváří, mění a čte – v tomto směru je důležitá výchova a chápání těchto prvků.

Shrnutí:

Liturgie není jen otázkou poznání či věděni, ale je to postoj – činnost člověka při dialogu s Bohem. Intenzita tohoto setkání je dána lidskou dispozicí, která má svá omezení v rovině přirozené, ale i Božím působením, protože se jedná o vzájemné setkání. Liturgie je nejen dílo lidské, ale také Boží – celé Trojice. Liturgické jednání má svůj základ v analogii, díky tomu jsou její nepostradatelnou složkou symboly, svět liturgických symbolů je velmi pestrý.

Otázky:

1. Vysvětlí trinitární charakter liturgie dle 1 Petr 2, 5. 9.
2. Jaká je spojitost mezi diábasí a koinoníí v liturgickém dialogu?
3. Jaká má být účast věřícího při liturgii a jak ji ovlivňuje osobní dispozice?

5. BOHOSLUŽEBNÉ SHROMÁŽDĚNÍ

Studijní cíle:

Pátá kapitola představuje druhou část fundamentální liturgiky: liturgické shromáždění jako subjekt liturgie. Student má pochopit:

- význam liturgického shromáždění
- funkce liturgického shromáždění
- úkoly jednotlivců uvnitř celku a pro dobro celku.

Liturgie překonává pohled jednotlivce a formuje církev jako jeden živý organismus, který je provázán vzájemnými existenciálními vazbami.

5.1. Bohoslužebné shromáždění ve Starém a Novém zákoně

Liturgické shromáždění má základ v dějinách starozákonního lidu. Hebrejščina užívá pojmu kahal Jahve, což řečtina překládá *ekklesia*: svolat dohromady, je to Bůh, kdo svolává svůj lid. Starý zákon nám představuje základní liturgická shromáždění Izraele:

- Ex 19 – 24: shromáždění na Sinaji – prototyp kultovního shromáždění
- Jozue 24: obnova smlouvy v Sichemu
- 1 Král 8: slavnost posvěcení chrámu za krále Šalamouna

- Neh 8 -10: posvěcení chrámu po exilu.

Dějiny Izraele jsou dějinami smlouvy a jejího obnovování, opakování stanoveného rituálního programu, kde Sinaj je obrazem původního prashromáždění. Na Sinaji se zrodil Boží lid a tento lid se obnovuje v kultovním shromáždění. Ekklesia je aktuální obnova Božího lidu.

Skutky uvádí, že učedníci se scházeli v hořejší místnosti a jednomyslně trvali na modlitbách, přičemž se jednalo o jednotu nejen srdcí a mysli, ale společenství. Základním liturgickým prvkem je shromáždění a v prvních stoletích tento termín označoval nejen slavení tajemství spásy, ale i společnou modlitbu. Výraz ekklesia znamená nejen shromáždění rozptýlených, jejich svolání v jedno, ale i pravidelnost těchto setkání, jejichž středem je Boží slovo a Eucharistie.

5.2. Liturgické shromáždění a církev

Shromáždění je epifanií církve

Liturgické shromáždění zjevuje pravou podstatu církve, která je:

- Kristovým tělem
- Kristovou snoubenkou, která na něj stále čeká, žije láskou ke svému snoubenci a připravuje se na svatbu v radostném očekávání, církev je svatebním společenstvím.
- Matkou, která plodí ve křtu své děti – eklesiální rozměr.
- Nebeským Jeruzalémem: předjímá chuť věčnosti, utrpení životní cesty je ukončeno, nastává slavnost.
- Katolickou komunitou: je otevřena vůči všem, v ní neexistují rozdíly, všichni jsou jedno
v Kristu.
- Diakonií: společenstvím, jež slouží. Znamením toho je i rozdělení služeb při liturgii.

Liturgické shromáždění je nejčistším výrazem církve, je její epifanií v níž se církev představuje a odhaluje (SC 2). Církev není jen liturgickým shromážděním představena, ale z něj žije a roste. Církev je tím shromážděním, kde se uskutečňuje mystérium spásy, je chrámem Boha, kde se věřící nepřestávají shromažďovat k slavení velikonočního tajemství. Liturgie není jedinou činností církve ani její jedinou vlastností, ale je vrcholem, ke kterému směřuje činnost církve, a zároveň i zdrojem, z něhož vyvěrá její síla.

Shromáždění svolává Bůh

Skutečnost, že církevní obec se shromáždila ke slavení liturgie, není úkonem lidským, ale je to Bůh, který svolává a shromažďuje svůj lid. Jeho iniciativa předchází a v člověku působí. Být povolán do liturgického společenství je Boží milostí.

Liturgické shromáždění je uspořádáno hierarchicky

V čele liturgického shromáždění stojí biskup nebo jím pověřený kněz nebo jáhen. Ti jsou nositelé služebného kněžství – „hierarchického kněžství“, každý v různém stupni, a uschopnění pro vykonávání dané služby věřícím.

V liturgickém shromáždění je přítomen Kristus

Kristova přítomnost v liturgickém shromáždění poukazuje na to, že se věřící sešli v jeho jméne. Druhý vatikánský koncil otvírá nový prostor pro chápání mnohočetné Kristovy přítomnosti v liturgii.

5.3. Činná účast na liturgických úkonech

Přístup na liturgické shromáždění má každý, kdo věří a je členem církve skrze křest nebo se na něj připravuje. Všichni ve shromáždění slaví liturgii a účastní se Kristova kněžství, jsou posvěcováni jeho přítomností a tvoří údy jeho tajemného těla. Současně jsou i hříšníky, a proto shromáždění koná úkony kajicnosti a dovolává se Božího milosrdenství.

Pojem činné účasti

Druhý vatikánský koncil požaduje uvědomělou, zbožnou a činnou účast věřících na liturgii. Aktivní účastí se nerozumí jen vnější činnost (zpěv, odpovědi, liturgické postoje, služby), ale i vnitřní dispozice víry, která dosahuje svého naplnění v přijímání (mít podíl na Kristově těle a jeho krvi). Aktivní účast je viditelným a slyšitelným výrazem toho, co působí liturgie v duši věřících; projevuje se objektivně (služby ve shromáždění) a subjektivně (osobní postoj víry).

5.4. Služby v liturgickém shromáždění

V liturgickém shromáždění jsou různé úřady a služby, které vyplynuly z praktické potřeby a z podstaty církve. Církev je hierarchická, a tudíž i liturgické shromáždění je hierarchicky členěno, každý věřící se účastní na liturgii různým způsobem podle svého postavení či svěcení. Každý dělá to a jen to, co mu náleží, a tak se v církvi zjevuje její pestrost v uspořádání a různosti svěcení i služeb. Liturgické služby laiků plynou ze svátostného charakteru a ne z právního pověření.

Služba kněze

Je to služba předsedajícího, přičemž v čele celého shromáždění stojí biskup, kněz je jeho zástupcem. Biskup nebo kněz předsedají shromáždění v osobě Kristově. Kristus je v nich přítomen, když konají kněžskou službu, pro své svěcení jedná celebrující kněz jménem Kristovým a jménem celé církve, zastupuje hlavu všech údů Kristova mystického těla. Prostorovým znamením předsednictví kněze je sedes, odkud řídí modlitbu církve. Je to on, komu rituál dává možnost volby; on volí texty, modlitby, čtení a zpěv. Předsedající zahajuje a řídí bohoslužbu. Úlohu představeného vyplňuje celebrant tím, že ji koná „presidentiales“ se všemi příslušnými úkony: výzva k modlitbě, modlitba, pozdravy, hlásá Boží slovo – má homilii, láme chléb života a lidu žehná.

Služba jáhna

Po koncilu získala na významu služba jáhna, bylo obnoveno jáhenství jako samostatný stav – stálí jáhni – a obnovila se mše sv. s jáhnem „*missa cum diacono*“. Jáhenství je nejnižším stupněm v hierarchickém kněžství, což se při eucharistii projevuje tím, že jáhen hlásá evangelium, může kázat, přednáší úmysly modlitby, rozdílí přijímání – zejména pod způsobou vína, propouští lid, přisluhuje knězi u oltáře a vyzývá lid

k tomu, co má konat. Dále jáhen může zastávat službu předsedajícího při: bohoslužbě slova, adoracích, slavení svátosti křtu, svátosti manželství, slavení denní modlitby církve, pohřbu, udílení svátostin a žehnáních i kajících bohoslužbách.

Služba lidu

Činnou účast projevuje lid tím, že se účastní dialogu s předsedajícím, naslouchá Božímu slovu a homilii, modlí se, zpívá, přináší obětní dary, spoluobětuje s knězem a hlavně přijímá Kristovo tělo a krev, čímž vyjadřuje jednotu celého shromáždění v Kristu. V případě potřeby může laik předsedat bohoslužbě slova, podávat sv. přijímání, vést denní modlitbu církve, pohřební obřady, žehnat a vést slavení některých svátostin, asistovat při svátosti manželství – viz příslušná právní norma. Laik nikdy nezdraví *Pán s vámi* a neudílí závěrečné požehnání, při homilii reprodukuje připravený text.

Služba scholy a kantora

Schola či sbor je součástí lidu – mají být zastoupeny všechny stavy. Jejím úkolem je zpívat proprium a ordinarium za účasti lidu i při použití náročnějších skladeb a formy. Schola podporuje činnou účast lidu při zpěvu. Kantor vede a řídí zpěv věřících i scholy, již v nouzi nahrazuje. Schola má být umístěna mimo presbytář, v kostele má zaujímat takové místo, aby vynikla její povaha jako součástí lidu a umožnila se její liturgická služba.

Služba žalmisty a varhaníka

Žalmista přednáší – zpívá žalm nebo jinou liturgickou píseň mezi čteními. Úkolem varhaníka je uvádět, doprovázet a spojovat mešní zpěvy, kde to situace dovoluje, může uplatnit vhodná díla varhanní tvorby – preludia.

Služba lektora

Důležitá je služba lektora, který čte čtení ze SZ a z Apoštola. Je to samostatný úřad a vykonává jej lektor i za přítomnosti vyšších ministrů. Platí **princip subsidiarity**, který říká, že v církvi dělá úlohu vždy ten, který je k tomu uzpůsoben a vyšší nepřejímá úkony, jež může dělat jiný (nižší). Není-li žalmista, přednáší žalm a při tzv. „tiché mši“ čte antifonu k introitu a ke přijímání.

Důstojnost lektorů není dána svěcením, ale jejich všeobecným kněžstvím, které je zplnomocňuje předčítat Boží slovo ve společenství. Je to podíl na hlásání Božího slova, které lektor předčítá, kde je přítomen Kristus a jemuž Boží lid i s předsedajícím naslouchá. Úřad lektora může po náležitém poučení vykonávat muž i žena, místem je ambón, jehož uspořádání má vyloučit zbytečný pohyb lektora v presbytáři. Službu lektorátu z rukou biskupa, dle současné právní normy, může přijmout jen muž. Lektor je členem shromáždění, a tudíž by měl po celou eucharistii být přítomen v lodi kostela a odsud vystupovat na ambón k četbě Božího slova.

Služba akolyty a udělovatele sv. přijímání

Akolyta je laik pověřený ke službě u oltáře, připravuje oltář a přisluhuje knězi nebo jáhnovi. Jeho úkolem je pečovat o přípravu dalších služebníků – ministrantů. Službu mimořádného udělovatele sv. přijímání (akolyty) mohou obdržet jednorázově někteří laici **pověřením od celebranta** během slavení eucharistie. Toto pověření se dává jednoduchou žehnací formulí uvedenou v misálu.

Z pastoračních důvodů a na žádost správce farnosti místní **ordinář udělí** některým laikům (muži i ženy) **pověření** roznášet sv. přijímání nemocným a při mši sv., je-li k dispozici ustanovený akolyta, má mu být dána přednost. Toto pověření má písemnou podobu a zpravidla se dává na jeden rok. Osoba k tomuto úkolu vybraná má být náležitě poučena, jak zacházet s eucharistií a jak vést obřady v domě při podávání sv. přijímání.

Další možností je **přijetí služby akolytátu** z rukou ordináře, vzniká tak oprávnění podávat sv. přijímání bez omezení, která jsou stanovena pro předchozí případy. Tuto službu přijímají jen muži skrze liturgický obřad; podobně se přijímá služba lektorátu a kandidatura ke kněžství. Tyto služby „nahrazují“ dřívější nižší svěcení.

Služba komentátora

Komentátor není někým zbytečným, jeho krátká vysvětlení a pokyny věřícím pomáhají, aby lépe porozuměli textům a ritu, a tedy ony vzbudily v nich jistou duchovnou ozvěnu. Komentář má být stručný a pronesený ve vhodný okamžik, komentátor má být s jeho obsahem dobře obeznámen, aby nenarušoval průběh liturgie. Komentátor má stát mimo presbytář před věřícími nebo na jeho okraji, ale nikdy ne u ambónu.

Služba ministrantů

Rozumí se jimi všichni, kteří přisluhují při mši v presbytáři. Ti, co nesou misál, kříž, svíce, chléb, vodu, víno, kadidlo, pomáhají při přípravě oltáře a umývání rukou celebranta. Tito ministranti při biskupských liturgiích plní další úkony.

Ostatní služebníci

Jistou napodobeninou služby ostiáře je služba pořadatelů a uvaděčů u vchodu do kostela, řídí procesí. Mezi zvláštní služebníky patří ti, kdo konají sbírky v kostele. Bohatá členitost liturgického shromáždění má vyjadřovat jednomyslnost a jednotu srdcí i úkonů, je třeba, aby všichni, kdo se podílejí na liturgii, svůj úkol zvládli nejen technicky, ale i duchovně pomocí svědomité liturgické výchovy všech.

Shrnutí:

Základní charakteristiky kultovního shromáždění nacházíme v Písmu. Liturgické shromáždění představuje církev, poukazuje na její základní charakteristiky. Věřící mají být aktivně účastní při liturgii, tato účast je chápána jak v rovině objektivní, tak i subjektivní. Vnější význam této účasti je podíl na různých službách v rámci liturgického shromáždění.

Otázky:

1. Na srovnání textů Ex 19 – 24 a Sk 2 vysvětlí rozdíl mezi bohoslužebným shromážděním ve SZ a v NZ.
2. Jak by se dal vysvětlit pojem hierarchie a jak se hierarchická struktura projevuje při slavení eucharistie?
3. Jaké jsou projevy činné účasti věřících při udílení svátosti křtu dětem (dle rituálu – Křestní obřady)?

6. LITURGICKÉ POSTOJE A ZNAMENÍ

Studijní cíle:

Šestá kapitola seznamuje studenta s neverbální liturgickou komunikací (liturgie je komunikační proces). Student má proniknout do teologické podstaty liturgických postojů, znamení a gest, což mu má sloužit ke správné orientaci a chápání liturgické symboliky.

6.1. Rozdělení znamení (teologické a antropologické důvody)

Jsou to verbální a neverbální vyjadřovací formy ve službě liturgického dialogu mezi Bohem a člověkem. Liturgie užívá daných prvků ve svém rituálním slavení. Jak říká Guardini, liturgie je čin, tudíž liturgické konání ve své podstatě je něco živelného, kde je a má být zapojen celý člověk. Zde se projevuje antropologická dimenze liturgie a potřeba inkulturace, Bůh se přizpůsobuje lidem. Základem pro inkulturaci liturgie je tajemství vtělení, díky němuž máme liturgické odlišnosti. Základními liturgickými prvky jsou: gesto, slovo a věc – jimi se vyjadřujeme my i Bůh.

Člověk v liturgickém slavení

Do liturgického slavení vstupuje celý člověk, tj. tělesně – duchová bytost. Vstupuje do ní díky všem svým mohutnostem a kódům: akustický (slyší), optický (vidí), topografický (někde se nachází – místo), kinetický (pohybuje se), termální (vnímá teplo), taktický (dotýká se). Všechny lidské smysly vstupují do liturgie: čich, sluch, zrak, chuť, hmat.

Liturgie je ve své podstatě činností těla. Liturgie zdaleka není výhradně rozumovou činností, obrací se mnohem globálněji k celému člověku. V žádné bohoslužbě nepoužíváme jen rozumové úvahy, ale i přírodních prvků a symbolů.

Tělo jako reálný symbol

Člověk skrze svoji tělesnost nutně stojí ve znakové rovině, naše tělo je reálným symbolem. Vyjadřujeme se pomocí těla: myšlením, tím jak mluvím, jednám, gestikuluji, oblékám se. Tím vším vyjadřuji, jaký jsem. Tyto fenomenologické prvky nejsou jen něčím vnějším, nepodstatným, ale jsou realizací mé osoby, mého vnitřního světa. Ony vyjadřují moji podstatu, která v těchto projevech nachází svoji plnost. Skrze tento proces odkrývání se stávám více člověkem – zde je výchozí bod pro křesťanskou výchovu člověka.

6.2. Úloha smyslů při liturgii

Člověk zakouší svět pomocí smyslů, ale také se jimi vyjadřuje:

1. **Sluch** – slyšení, naslouchání: není to jen receptivní proces, ale má charakter činu, aktivní činnosti. Náš Bůh je Bohem slova: základní *kerygma* je v tom, že Bůh promluvil. O naslouchání se v Písmu svatém mluví velmi mnoho – bylo přítomno i ve SZ kultu a je přítomno i v křesťanské liturgii. Ne náhodou začíná stěžejní židovská modlitba slovy: „*Slyš Izraeli ...*“ Naslouchání textům Písma je základem jak SZ, tak i NZ bohoslužby, je výrazem víry a připravenosti.

2. **Zrak** – vidění, vnímání okolního světa: pohled je důležitý výrazový prostředek, skrze zrak přijímáme většinu informací. Sv. Lev Veliký řekl, že Kristovo viditelné lidství přešlo do svátosti církve – zrak pro vnímání liturgie.
3. **Hmat** – dotýkání se, dotyk člověka s okolím: jím se ujišťujeme o okolním světě. Starozákonní člověk měl zkušenost Boha, který jej a všechno stvoření obepíná. Tato důvěra v obepínajícího Boha se naplňuje v Ježíši Kristu, On žehná, On slouží, On umývá apoštolům nohy... zde se dotyk stává znamením společenství člověka s Bohem – vzkládání rukou, mazání olejem, pozdravení pokoje.
4. **Chut'** – tento smysl se probouzí v člověku velmi brzy – hlad, má receptivní charakter. Jídlo a pití mají bohatou náboženskou symboliku – židovská rituální večeře. Hostina je obrazem společenství člověka s Bohem, lidí navzájem, mesiánská éra, nebeská svatební hostina.
5. **Čich** – pachy a vůně působí bezprostředně, nelze jim zabránit – vůně je symbolem Boží přítomnosti, přízně a spásy. Vonící olej – symbol vyvolení, kouř kadidla – symbol oběti, modlitby a chvály. Křesťané mají být plni nebeské vůně – poznání Boha, máme vydechovat Boha.

6.3. Znamení a slovo jako prostředky komunikace

Člověk ke komunikaci potřebuje slovo, znamení. Oprávnění používat znamení v liturgii pramení nejen z antropologie, ale i z teologie, a tímto teologickým důvodem je skutečnost vtělení. Antropologický důvod spočívá v lidském těle jako reálném symbolu: duše a tělo.

Rozdělení:

1. **Smluvní znamení**: reprezentují různý obsah, jenž je domluven – slova, zvuky, gesta, pohyby (sem patří dopravní značky, vlajky ...). Jsou to „symboly“ v nejširším slova smyslu.
2. **Přirozené znamení**: mezi vyjádřením a obsahem je jistá souvislost, signál mluví sám za sebe, jsou to „symboly“ v užším slova smyslu (kouř indikuje oheň).
3. **Syntetické znamení**: jedná se o spojení obou předchozích. Voda je symbolem života, ale také začleněním do společenství – křest: začlenění do církve, život v Kristu a následně odpuštění hříchů.

Symbyly dále dělíme na:

1. **zástupné** – informativní: jde o oblast slova a znaku – informativní řeč. Daná skutečnost je přítomna a já o ní informuji, není zde osobní vztah, slovo má jen význam deskriptivní, věci se jen konstatují.
2. **reálné** – realizující, performativní: vykonáváním daného znamení se věc realizuje (*perform* = vykonat, provést), v této rovině se odvíjejí všechny svátosti. Lidské vztahy, všechna vyznání jsou v performativní řeči: vyjadřuje se nová skutečnost nebo dimenze nové skutečnosti. Performativní slovo mění mluvčího i naslouchajícího, opakování není nesmyslné. Konstatující řeč je buď správná nebo ne, performativní řeč je vždy něčím osobním – musí být vnitřně pravdivá.

6.4. Znamení v liturgii – přírodní prvky

Příroda spolu s člověkem je dílem Božím, touží po vykoupení. Liturgie má svůj rozměr kosmický – podílí se i skrze prvky tohoto světa na jeho vykoupení. Použití těchto prvků vychází z biblické tradice a ony se stávají symboly skrytých tajemství, některé z nich jsou i svátostnými znameními – chléb, víno, olej, voda.

Chléb

Chléb je pšeničný a pochází jako člověk ze země – symbol lidské existence, vznikl z potu lidské práce – symbol sebeobětování. Je darem Božím, je denní potravou člověka, je nutný k udržení lidského života – to z něj činí vhodný obětní dar pro eucharistii.

Při poslední večeři se použil nekvašený chléb, ale prvotní církev užívala k eucharistii i domácí kvašený chléb. Obětní chléb má být upečen z pšeničné mouky a vody – jeho podoba se v dějinách měnila. Vrcholný středověk zavádí bílé hostie. Od 12. stol. se chléb pro věřící neláme, obřad *fractio panis* se omezuje na rozlomení velké hostie pro celebranta. Dnes se požaduje, aby velká hostie více odpovídala znamení chleba, lámala se a podávala věřícím.

Víno

Víno je svátostnou materií, musí být révové, přirozené a bez přísad. Kvalita této materie je důležitá pro platnost celé svátosti. Víno je symbolem sebeobětování, jeho výroba stála mnoho lidského potu. Drcení hroznů při výrobě vína, jejich mletí a lisování je obrazem utrpení. Iz 63, 3 dokládá tento obraz, vinař, jenž šlape v lisovací kádi, přičemž si potřísnil šťávou své roucho – Kristus, jenž je potřísněn krví. Víno je také nápojem ušlechtilým – božským, znamením nebeské hostiny.

Voda

Voda je symbolem očištění, mnohá náboženství užívají vodu k rituálnímu očištění. Židé se umývali vodou při vstupu do chrámu a před modlitbou. V atriu prvních římských bazilik nacházíme fontány, které měly nejen symbolický, ale i praktický význam. Od třetího století je v církvi praxe světit vodu pro zahánění nemocí duše i těla. Kropení se svěcenou vodou je připomínkou křtu. Voda je viděna ve vztahu k dílu vykoupení, zrození k novému život. Praxe křtu ponořením má hluboký teologický význam: zemřít s Kristem, být pohřben a vstát k novému životu.

Olej

Olej je symbolem hojnosti a požehnání, je chápán jako božský dar a znamená vyvolení a povolání. Byl užíván jako prostředek k uzdravení, ke krásě, k vůni, k lahodnosti pokrmu, k boji v aréně. V křesťanském chápání je olej obrazem Ducha svatého, jenž člověku dává sílu k duchovnímu boji.

Církev užívá trojího oleje:

- olej nemocných (infirmorum),
- olej křtěnců (catechumenorum),
- olej biřmovanců – křížmo (chrisma).

Olejů se v liturgii hojně užívá, a to při: křtu, biřmování, svátosti nemocných, svěcení kněží a biskupů, konsekrace kostela, oltáře, bohoslužebných nádob, zvonu ...

Oheň a světlo

Slunce a světlo jsou podmínkou života, v antice bylo slunce symbolem Boha. Protiklad světla a temna je obrazem protikladu Boha a ďábla., života a smrti, milosti a hříchu. Od třetího století se stává rozžihání svíce při modlitbě běžnou praxí. V římské liturgii se rozžihání světél uchovalo při velikonoční vigilii a uvedení Páně do chrámu (Hromice). Světlo je symbolem radosti, Boží svatosti, osobní víry, Krista a modlitby. V současné liturgii nám světlo svíce připomíná Krista (velikonoční svíce), naši bdělost v očekávání příchodu Páně, jakožto i naši víru a modlitbu.

Kadidlo

Kadidlo je vonná pryskyřice z kůry stromu *Boswellia sacra*, rostoucího v Arábii a Somálsku.

U židů bylo kadidlo symbolem modlitby, v chrámu byl kadidlový oltář. Od 5. století se kadidlo začíná postupně užívat v liturgii. V té době se užívaly pánve se žhavým uhlím, na kterých se při pohybu páliho kadidlo, to samé i před ostatky mučedníků – důvody byly i hygienické. Užití kadidla v liturgii bylo ovlivněno císařským ceremoniałem, vyšší úředník – následně pak biskup – měl právo, aby se před ním neslo světlo a kadidlo. Dnes se kadidla používá převážně při mši, v liturgii hodin a při udílení svátostí. V nešporách se okouřuje oltář (Chvalozpěv Magnificat), jako dramatizace žalmu 141. V současnosti není dána forma a způsob okouřování, jak tomu bylo po Tridentuském koncilu, také při okouřování nejsou předepsány modlitby.

Sůl

Ve starověkém chápání měla sůl – pro svoji schopnost uchovávat pokrmy – moc léčitelenskou – ochrana nejen těla, ale i duše. Byt to tudíž prostředek ochrany před nemocemi a démony. Sůl nejen chrání pokrmy před zkázou, ale dává jim i chuť – židé solili své oběti. Sůl je symbolem ochrany před hříchem a symbolem pravé moudrosti. V minulosti se soli používalo při obřadech katechumenátu – *impositio salis*, dnes se používá soli jen při svěcení vody.

Popel

Popel symbolicky slouží k označení pomíjivosti, smutku a vlastní viny; v tomto kontextu jej užívali židé. Tertullián nabádá křesťany, aby činili pokání v kajícím rouchu (žínici) a v popelu. Do 11. století se popel užívá v liturgii ve vztahu k praxi veřejného pokání – veřejných hříšníků, kteří po celou dobu postní činili pokání. To je i důvod, proč se v římské liturgii na počátku postní doby (Popeleční středa) objevuje rítus s užitím popela.

6.5. Základní postoje a gesta

Liturgie vede jednotlivé věřící k určitému postoji nebo spíše pozicím, jež mají být společné pro celé shromáždění. Společné postoje jsou znakem vzájemného společenství a jednoty, vyjadřují smýšlení i city účastníků a podporují je. Tato znamení musí být srozumitelná – mezi tím, co naznačují, a tím, co vyjadřují, musí být přirozený vztah.

Chůze

Pohyb v liturgii není jen něčím funkčním, ale je obrazem putujícího božího lidu. V liturgii máme mnohá procesí: při mešní liturgii to je introitus, ofertorium, communio. Máme i mnohá procesí, která se vztahují k životu Ježíše Krista – představení v chrámě, procesí s ratolestmi na Květnou neděli, procesí při velikonoční vigilii. Procesí při jiných liturgiích mají různé významové pozadí: křest, svatba ...

Stání

Stání je postoj toho, kdo slouží u oltáře – před Bohem (kněz, jáhen). Stání je výrazem:

- a) úcty před Bohem – vstáváme před tím, koho chceme uctít
- b) charakteristický projev modlitby – židé i křesťané při modlitbě stojí
- c) je projevem svobody Božích dětí
- d) je postojem radostného očekávání příchodu Páně a Zmrtvýchvstání – křesťané stáli a stále stojí o Velikonocích a v neděli.

Dnes se stojí při mši sv.: od introitu po kolektu, zpěv aleluja, evangelium, přímlyvy, preface, sanctus, výzva k modlitbě Páně až k Beránku Boží, odchod kněze.

Sedění

Je to postoj učitele, který vyučuje, a představeného, který řídí bohoslužbu – proto má biskup svou katedru. Je to postoj žáka, jenž se učí. Celebrant sedí při čtení a epištole, respons. žalmu, po přijímání. Věřící sedí při: čtení, responsoriu, kázání, přípravě darů, po přijímání.

Klečení

Klečení je výrazem pokání, pokory a lítosti; osobní modlitby. Během mše se pokleká před uzavřeným svatostánkem na jedno koleno; před vystavenou svátostí na obě.

Úklona

Při žehnacích modlitbách máme vybidnutí ke sklonění hlavy – je to výzva k úkloně, jež je přirozeným výrazem úcty. Na východě je známá hluboká úklona těla – např. při příchodu do kostela.

Úklona hlavy se dělá při vyslovení Božských osob (pokud se společně jmenují), kdykoliv se vysloví jména svatých a Panny Marie, k jejichž cti slavíme mši, kněz se uklání při recitaci slov proměnění.

Úklona těla se koná před oltářem, pokud tam není eucharistie, při modlitbě „*Munda cor meum*“, „*In spiritu humilitatis*“, při slovech „*Et incarnatus est*“, v římském kánonu při slovech „*Supplices te rogamus*.“ Jáhen před evangeliem – když žádá o požehnání, kněz se uklání při pronášení konsekračních slov.

Prostrace

V dnešní liturgii se vyskytuje jen dvakrát – na počátku obřadů na Velký pátek a při svěceních (jáhen, kněz, biskup). Ve starověku to byl častý postoj při modlitbě – jedná se o prosbu o dary Ducha sv. Je to i gesto pokání a prosby za odpuštění.

Spínání rukou

Je to středověké gesto, holdovací gesto vazala svému pánu. Na Východě bylo *cancellatio* – zkřížení rukou na prsou. Sepjaté ruce – gesto při modlitbě soukromé i veřejné.

Vzkládání rukou

Je to asi nejdůležitější gesto, kterým se ve SZ udílela vyšší moc a v NZ se předával Duch Svátý. V liturgii je svátostným znamením při biřmování, svěcení, žehnacím aktu křtu, pomazání nemocných, žehnání osob (slavnostní). Od 14. století se v římském kánonu při epiklezi vztahují ruce – svolávání Ducha sv., ale je tu i souvislost se SZ: vzkládání rukou nad obětními zvířaty.

Bití v prsa

Znamená to pokoru a lítost: celník v chrámě. V liturgii se věřící bijí v prsa při vyznání hříchů *Mea culpa* a kněz v římském kánonu při *Nobis quoque*.

Znamení kříže

Křesťané se často žehnali křížem – svědectví církevních Otců. Bylo to při odchodu a příchodu domů, oblékání, umývání, obouvání, před spaním, před prací. Původně jedním prstem pravé ruky na čele – písmeno Tau. Ve 4. století i na ústech a na prsou – malý kříž. Velký latinský kříž je až ze 6. století a do liturgie vstupuje až ve 14. století. Křížem se chce udělit Kristova milost. Při slavení eucharistie se věřící žehnají křížem na počátku, při evangeliu a na konci.

Zdvižené ruce – gesto oranta

Křesťané se stejně jako židé modlili se zdviženýma rukama – přirozený projev duše očekávající pomoc shůry. Roztažené ruce do stran – projev ukřižovaného Krista. Dnes je to gesto kněze při prezidenciálních modlitbách a při zdravení lidu.

Mytí rukou

Mytí rukou před modlitbou je židovský zvyk, ale i křesťanský (Hippolyt). Dnes máme toto gesto ve mši po přinesení obětních darů: omytí rukou = čistota srdce.

Pozvednutí očí

V prvotní církvi to byl všeobecný zvyk, při modlitbě – dle vzoru Ježíšova pozvednout oči. Dívat se na toho, kdo je po Boží pravici a od něhož pochází naše spása. Celebrant při slovech o ustanovení v římském kánonu pozvedá oči.

Polibek – pozdravení pokoje

Polibek je symbolem bliženecké lásky nebo úcty. Při mši je dnes líbán oltář knězem a jáhnm jen při příchodu a při odchodu. Při odchodu se někdy políbení oltáře může vynechat. Políbení pokoje se od středověku změnilo v pouhé obejmutí – celebranti mezi sebou. Věřící si dnes podávají mlčky ruce. Kněz by při pozdravení pokoje neměl opouštět kněžiště

Liturgická gesta máme konat tak, aby byla srozumitelná a vyjadřovala vnitřní smýšlení liturga, odpovídala jeho povaze. Je třeba se vystříhat všeho teatrálního a patetického.

Liturgická gesta :

- mají čistě praktický důvod (mytí rukou),
- doprovází přirozeně vyslovené slovo, vnitřní cit (bití v prsa),
- jsou zbytky imperiálního ceremoniálu (něst posvátnou věc – dar v zahalené ruce),
- jsou germánské středověké právo (gesto vazala).

Shrnutí:

Liturgická znamení mají nejen teologicko – symbolickou rovinu, ale i antropologickou, která vnímá člověka ve svém celku. Při liturgii mají nezastupitelné místo lidské smysly, postoje, city a emoce. Liturgická znamení mají performativní charakter a jsou neodmyslitelnou součástí liturgické komunikace. Do liturgie vstupují i přírodní prvky, jež se stávají nejen symboly, ale i svátostnými znameními. Do liturgického dialogu vstupuje i „řeč těla“ – liturgické postoje.

Otázky:

1. Jakou důležitost přikládá Guardini ve své knize *O posvátných znameních* lidským smyslům?
2. Vyjmenuj a vysvětli alespoň čtyři liturgická syntetická znamení.
3. Vysvětli performativní rovinu ve všech sedmi svátostech.

7. SLOVO V LITURGHII – USPOŘÁDÁNÍ LEKCIONÁŘE**Studijní cíle:**

Tato kapitola poukazuje na důležitost slova v liturgickém dialogu, při liturgickém slavení vystupuje do popředí teologická rovina Slova a jeho působení při liturgickém dění. Student si v této kapitole má osvojit základní liturgické „formy slova“ a pochopit vnitřní propojenost mezi liturgií a Písmem.

7.1. Slovo čtené

Četba slova při křesťanské liturgii je něčím podstatným díky Boží přítomnosti ve Slově. Zde se uplatňuje synagogální tradice četby posvátných textů.

O důležitosti Božího slova v liturgii mluví nejen Konstituce o liturgii, ale i ostatní koncilní dokumenty. Když se v církvi čte Písmo svaté, Bůh sám mluví ke svému lidu a Kristus, přítomný svým slovem, hlásá radostnou zvěst. Čtení Božího slova je důležitý liturgický prvek, a proto mu mají všichni uctivě naslouchat. Účinnost Božího slova se zvyšuje homilií.

Četba biblických textů při křesťanské liturgii byla převzata z židovské synagogy, kde probíhala tzv. *lectio continua* – souvislá četba.

Biblický text je buď čten, nebo zpíván, židé Písmo zpívají – kantilují, zda od počátku křesťané biblický text zpívali, o tom nemáme doklady. S polyfonií se objevuje i snaha o rozdělení úloh u některých perikop, např. text Pašijí, jež jsou dodnes přednášeny různými čtenáři či zpěváky.

Pašije původně přednášeli (zpívali) tři jáhni (10. století):

- C – chronista, vypravěč,
- + – Kristova přímá řeč,
- S – synagoga, zástup lidu.

Tyto tři značky se nacházejí v textech, od 15. století se S zpívá vícehlasně, v Itálii polyfonně. Při některých liturgických slavnostech by bylo vhodné předčítat biblické texty tímto způsobem.

Mešní perikopální systém

V roce 1964 byla vytvořena liturgická rada a byla pověřena vypracováním nového *Ordo lexionum missae* (OLM), jejímž relátorem byl Cipriano Vagaggini, OSB. Tato skupina vypracovala celý perikopální systém s řádem čtení pro celý liturgický rok a svátky, takže 3. dubna 1969 vyšlo nové OLM.

Zásady uspořádání nového lekcionáře

Komise při uspořádání lekcionáře vyšla z rozdělení čtení na dvě základní části:

- *proprium de tempore* (temporál)
- *proprium de sancti* (sanktorál)

Při uspořádání lekcionáře první části – *proprium de tempore* (temporál) – komise vytvořila dvě na sobě nezávislé řady:

1. první řada – neděle (svátky), zde je tříletý cyklus (A, B, C)
2. druhá řada – férie, dvouletý cyklus (1, 2)

Temporál

Pro feriální čtení se určuje cyklus čtení dle toho, zda daný kalendářní rok je sudý (2), či lichý (1), přičemž evangelium pro oba cykly je stejné.

Pro stanovení cyklu nedělních čtení je určující rok C, jehož součet číslic je dělitelný třemi.

Např.: B = 1991 – C = 1992 – A = 1993

Každá mše má pro neděli a slavnosti tři čtení.

Principy uspořádání čtení (zásady):

- a) *compositio harmonica* – harmonické uspořádání je charakteristické pro neděle v mezidobí: první čtení (SZ) participuje evangelium (NZ), jedná se o obraz ve SZ a jeho naplnění v Kristu (NZ).
- b) *lectio semicontinua* – polosouvislá četba, toto uspořádání je příznačné pro *tempi forti*, čte se text dané biblické knihy, např. První list Janův o fériích doby vánoční.

Sanktorál

Lekce jsou řízeny harmonickým uspořádáním, jednorázovost vylučuje kontinuitu. Má dvě řady čtení:

- a) vlastní texty pro konkrétní svátek
- b) společné texty
 - svatí určitého stavu: mučedníci, panny, kněží, učitelé církve ...
 - o svatosti obecně, viz Lekcionář VI/1.

Nebiblická čtení

Od 5. století jsou nebiblická čtení v liturgii hodin stále přítomna: čtou se Církevní otcové, výnosy koncilů, životopisy svatých. Současný breviář rozšiřuje možnost nebib-

lických čtení. Nebiblická čtení jsou i při mši sv. – Direktorium pro mše s dětmi dává možnost nebiblických čtení.

7.2. Slovo hlásané

Církev v liturgii hlásá základní kerygma – Kristovo mystérium. Kristova kazatelská činnost pokračuje skrze hlásání biskupů; církev hlásá Krista, a tím jej zpřítomňuje, stává se epifanií Božího plánu spásy. Pokoncilní dokumenty zdůrazňují Kristovu přítomnost ve slově, když je čteno a vykládáno. Homilii je přiznána přítomnost Krista a odtud plyne její vážnost a závaznost.

Kázání

Kázání má mystagogickou úlohu – přivést a disponovat věřící pro liturgické slavení a k existenciálnímu setkání s Kristem. Homilie může být: exegetická, mystagogická a tématická. Homilie není zdrojem poučení pro lid, je součástí liturgie a je závazná o nedělích a slavnostech. Je pronášena ve stoje anebo i vsedě (od sedes nebo od ambónu), možno použít i dialogickou formu.

Admonice

Slovo admonice znamená pobídnutí nebo vybídnutí. Admonice v liturgii je vybídnutí v určitých částech mše.

Instrukce IGMR čl. 11 mluví o admonicích ve mši:

- a) úvodní a závěrečné formule, které jsou v misálu (nejsou určeny jen k tomu, aby se přesně četly; je to jen „vzorový“ text, mohou se i volně formulovat),
- b) volně formulované slovo (krátká a výstižná slova).

Doprovodná slova a svátostné formule

Již v době prvotní církve existovala doprovodná slova, jak to dosvědčuje na začátku třetího století (215) Hippolyt v Apoštolské tradici. Např. podávání eucharistie je doprovázeno vysvětlujícími slovy.

Formule pozdravu

Formule pozdravu ve mši jsou buď trinitární a nebo směřovány jen k Bohu, jak nám to dosvědčují listy apoštola Pavla. Kristologický pozdrav je nejen *Pán s vámi*, ale především *Pokoj vám*, poukazuje na velikonoční zjevení Vzkříšeného, proto jej může užívat jen biskup, který je obrazem Krista.

7.3. Slovo modlené

Slovo modlené se nám vyskytuje v několika podobách:

- 1) Doxologie – chvála; věřící vyjadřují obdiv nad Bohem, protože je a pro jeho kvalitu bytí, ani ne tak pro Boží skutky a pro to, co vykonal.
- 2) Eucharistie – děkování, vypočítají se Boží činy a dobrodiní nám udělená (anamnese)
- 3) Epiklese – svolávání nad; svolávání Ducha sv. nad věcmi (chléb a víno) i nad lidmi, oni jsou takto posvěceni – proměněni.
- 4) Precatio – prosba za sebe, za vlastní potřeby, RCH v breviáři.
- 5) Deprecatio – prosba za druhé, VCH v breviáři a ve mši.

- 6) Anaklese, aklamace – zvolání anebo výzva, účelem je oslovit adresáta modlitby (litanie).
- 7) Professio, confessio – jedná se o vyznání hříchů – *professio*, a vyznání víry – *confessio*.

Prezidenciální modlitby

Prezidenciální modlitby jsou pronášeny předsedajícím nebo těmi, kdo jsou určeni, aby předsedali jisté části liturgie. Dále některé její části (eucharistická modlitba) mohou přednášet i koncelebrující kněží.

Eucharistická modlitba (EM)

Nejdůležitější prezidenciální modlitbou je EM, je „vzorem“ ostatních modliteb, které mají obsahovat ty části, jež vytvářejí strukturu EM: anamnese, epiklese, přímluvy, doxologie. Původ EM je židovský, vznikla asi z židovské žehnací modlitby *berakoth*.

EM je modlitba díkůvzdání a posvěcení, přednáší ji předsedající, adresátem je Bůh Otec, k němuž je „vysílána“ církví skrze Ježíše Krista. Smyslem této modlitby je spojení celého shromáždění věřících s Kristem ve vyznávání velkých činů Božích a v podání oběti.

Orace

Ve mši máme tři základní orace: *Collecta*, *Super oblata*, *Post communio*. Tyto modlitby jsou součástí mešního propria a jsou předsednickými modlitbami. Každé liturgické slavení má končit orací.

Žehnací modlitby

Žehnací modlitba – *eu-logia*, ve mši se tato modlitba nazývá *Oratio super populum*, jež je velmi rozvinuta v liturgii Velkého pátku, kde se nám dochovaly nejstarší prvky a struktura této modlitby. V této oraci prosíme o Boží dary, proto formulace: *dej nám, případně Shlédni Bože na svůj lid...*, na závěr požehnání *Požehnej vás...*

Přímluvné modlitby

Přímluvné modlitby (přímluvy) se nazývají latinsky: *oratio communis*, *oratio universalis*, *oratio fidelis*. V průběhu dějin v římské liturgii tato modlitba zanikla, zůstaly jen přímluvy na Velký pátek, jež jsou bohatě rozvinuty a představují starou římskou tradici. Reforma Vatikánského koncilu vrátila přímluvy na místo, kde byly dle nejstarší liturgické tradice. Přímluvy mají vyjadřovat povinnosti věřících, jež plynou ze všeobecného kněžství, mají odpovídat potřebám a touze všech lidí na zemi.

Intence mají obsahovat následující úmysly:

- potřeby církve
- potřeby světa
- pro ty, kteří jsou v nouzi (nemocní, zemřelí)
- za místní záležitosti.

Aklamace

Aklamace je sborové zvolání shromážděného množství lidu, ať souhlasné či odmítavé. Liturgie je pneumatologickou skutečností, vyjadřuje vnitřní nadšení, které se projevuje

spontánní odpovědi – aklamací na modlitbu anebo na děj. Liturgické aklamace jsou následující:

Amen

Tato je první, nejstarší liturgickou aklamací. Slovo *Amen* je stvrzením řeči druhého, ne ve smyslu, že je správná, ale řeč platí a je závazná i pro mne a já se zavazuji a přijímám ji; je to závazek pro mne. Apoštol Pavel zná amen po modlitbě a ve Zjevení se objevuje Amen při líčení nebeské liturgie. Justin dosvědčuje amen na konci eucharistické modlitby. V dnešní liturgii se amen užívá na ukončení modliteb a při přijímání. Nejdůležitější je amen po EM, může se zpívat a několikrát opakovat.

Aleluja

Tato aklamace znamená „*chvalte Pána*“. Církev přejala tuto aklamaci z židovské tradice (alelujové žalmy), má zvláštní místo v době velikonoční.

Hosana

Tato aklamace pochází z aramějštiny a znamená: *pomoz přece (Bože)*. Tato aklamace přišla do židovské chrámové liturgie až po exilu – lid touto aklamací vítal Ježíše. V současnosti se tato aklamace objevuje v liturgii jako součást zpěvu *Svatý, Svátý...*

Maranatha

Jedná se o aramejskou formulaci, má dvojí význam:

- náš Pán přišel
- přijď náš Pane – takto je to ve Zj 22, 20.

Kyrie eleison

Tato aklamace vyjadřuje úctu člověka před vyšší mocí, jedná se o existenciální postoj. Toto zvolání máme i v Písmu. Ve SZ jej nacházíme v Žl 6, v NZ je adresováno Kristu: kananejská žena, otec náměsíčného syna, slepci u Jericha... Tradice vzývat Krista v liturgii slovy *Kyrie eleison* je společná pro Východ i pro Západ, tato slova se nepřekládala. Původní význam byl hold Božimu smilování a spáse, jež přichází.

Různé aklamace ke Kristu

Jsou to aklamace před a po četbě evangelia: *Sláva tobě Pane. Chvála tobě Kriste.*

Aklamace v EM

Můžeme mezi ně počítat aklamace *Sanctus* – viz první EM pro děti, kde je *Sanctus* rozděleno a vkládáno do preface. Také některé EM používají pneumatologické aklamace – *Veni creator Spiritus*. Běžné v EM jsou aklamace po proměňování, máme tři aklamace: *Tvou smrt zvěstujeme...*, *Kdykoliv jíme ...*, *Zachraň nás...*

Deo gratias

Aklamace *Deo gratias* pochází ze severní Afriky a je vyjádřením souhlasu. V liturgii se používá při propuštění lidu a při čteních, dále při obřadech svěcení – poděkování Bohu za vyvolení.

Doxologie

Slovo doxa (sláva) poukazuje na to, že se jedná o liturgický chvalozpěv: provolání slávy Bohu na konci modlitby, které lid stvrzuje svým „Amen“. Původně měla doxologie kristologický charakter, později trinitární. V liturgii máme tyto doxologie: *Sláva Otci i Synu, Sláva na výsostech Bohu, Skrze něho a s ním a v něm ...*

Vyznání víry a vyznání hříchů

Vyznání víry (*confessio fidei*) a vyznání hříchů (*professio peccatorum*) se vyskytují v liturgii ve dvojí podobě:

- Deklarativní – monolog, každý vyznává sám svoji víru či hříchy: *Confiteor, Credo*.
- Interrogativní – dialog, o liturgii velikonoční vigilie máme v této formě obnovu křestní slibu, dále při křtu, biřmování a křesťanské iniciaci.

Otče náš

Tato modlitba byla původně chápána jako soukromá modlitba a potom byla přijata do liturgie. Nachází se v eucharistii před přijímáním a v hodinkách církve – RCH a VCH .

Zdravas Maria

Tato modlitba má dvě části – dva pozdravy (viz Lukášovo evangelium), které jsou doplněny dalšími slovy. Původně se jednalo o antifonu k ofertoriu a následně se stává soukromou modlitbou, ve 13. století se projevuje snaha o řetězové modlitby. V této době i tato modlitba prodělává některé úpravy. Před koncilem začínala každá církevní hodinka modlitbou Otčenáš a Zdravas. Dnes se tato modlitba užívá jen jako mariánská antifona po kompletáři.

7.4. Slovo zpívané

Do liturgie patří i poetické formy, tudíž nedílnou složkou liturgie je zpěv a recitované formy.

Žalmy

Žalmy se zpívaly při židovské bohoslužbě – odtud se rodí křesťanská psalmodie. Nejedná se o nějaké převzetí zpěvu žalmů, jedná se o následování Kristovy praxe zpěvu žalmů. Apoštol Pavel je svědkem starokřesťanské tradice zpěvu žalmů jako soukromé modlitby. Žalmy vytvářely první křesťanský zpěvník, zpívaly se při procesích, pohřbech, v hlavní části liturgie hodin. V mešní liturgii se hojně užívaly žalmy pro jejich poetickou hodnotu. Ony jsou předobrazem naplnění díla spásy v Kristu.

Zpěv žalmů má v liturgii pevné místo, je nedílnou součástí liturgie hodin a liturgie slova při slavení svátostí i svátostin. Žalmy se užívají jako procesionální zpěvy při mši i jinde (pohřeb), při svěcení kostela a oltáře. Liturgie užitím žalmů formuje život křesťana.

Kantika

Kantikum je óda, písňová či hymnická část Písma, velmi se podobá žalmům. Nacházíme je jak ve SZ, tak i v NZ a pro svou hymnickou podobu se užívali již ve starokřesťanské liturgii. TRIODION jsou tři kantika: *Benediktus, Magnificat, Nunc dimittis*.

V průběhu dějin a v rámci jednotlivých liturgií se počet užívaných kantik měnil. Liturgická reforma stanovila 26 SZ kantik a 8 NZ pro liturgii hodin, SZ kantika jsou pro RCH a NZ pro VCH.

Responsoria

Responsoria jsou zpěvy vztahující se k četbě Písma, jsou to odpovědní formy. Do textu, který je souvisle přednášen, se lidem vkládá responsorium – krátká odpověď lidu.

Druhy responsorií:

- Graduál – responsoriální žalm, dosvědčen již v patristické literatuře. Jedná se o sólový zpěv na vyvýšeném stupni (od ambónu).
- Krátké responsorium (*responsorium breve*) – žalm je zredukován na jeden verš – RCH, VCH.
- Dlouhé responsorium (*responsorium prolixum*) – nacházíme jej v Hodinkách četby, po prvním a druhém čtení.

Responsoria jsou odpovědní formy, navazují na předcházející biblický text a slouží k pochopení čtení, jež právě zaznělo.

Antifony

Antifony jsou žalmové verše nebo texty převzaté i odjinud, je to útvar zpívaný většinou dvěma „chóry“. Antifona se zpívá na začátku a na konci žalmu nebo se vkládá i po jednotlivých verších. V římské liturgii se antifona zkrátila na jeden verš, dlouhá žalmová struktura antifon se vytratila.

Významem antifon je udat tón pro zpěv žalmu (tóninu). Antifony byly velmi dobře hudebně „vybaveny“ – bohatší struktura (notový zápis) než žalmy. Antifona slouží ke správnému pochopení žalmu.

Hymny

Písmo sv. sice zná hymny, ale až v době patristické máme rozvoj tvorby hymnů. Tvorba hymnů byla rozšířena na Východě, Řím je neužíval až do 9. století. Byl to hlavně Efrém Syrský (4. stol.), který proslul svou tvorbou. Na Západě psal hymny sv. Ambrož, který je dovedl k dokonalosti. Zachování metrických pravidel (metrum – střídání dlouhých a krátkých slabik) vedlo k tomu, že jeho hymny byly snadné a dobře zapamatovatelné, melodie byla stejná pro všechny strofy.

Nový breviář udělal výběr hymnů, jsou v něm začleněny i nově komponované hymny, nepřipustné jsou lidové písně. Liturgie hodin nabízí hymny antické, středověké i moderní, přičemž se nezapomíná ani na bohatou národní tvorbu.

Sekvence

Sekvence je jistý druh mezizpěvu, který se vyvinul z alelujového zpěvu před evangeliem. V současnosti máme v liturgii následující sekvence:

- *Victime paschali laudens* (velikonoční sekvence),
- *Veni Sancte Spiritus* (svatodušní sekvence),
- *Lauda Sion* (Těla a krve Páně),
- *Dies irae* – za zemřelé,
- *Stabat Mater* (15. září – Panny Marie bolestné).

Tropy

Tropy jsou latinské texty a melodie, kterými jsou „vyzdobeny“ liturgické texty. Byt to jistý pokus o přizpůsobení objektivních liturgických textů subjektivní zbožnosti. Liturgické hry vznikly dramaturgizací tropů, u nás je známa Velikonoční hra z kláštera sv. Jiří.

Litanie

Litanie je prosebná modlitba, při které na prosby jednotlivce odpovídá lid stejnými aklamacemi. Nejdříve byly litanie soukromou modlitbou, do liturgie přichází v 5. století. V liturgii máme litanie ke všem svatým, (Velikonoční vigilie, křest, svěcení). Pro osobní modlitbu a různé pobožnosti máme: Loretánská litanie – dle italského poutního místa, litanií ke sv. Josefu, litanie ke Krvi Páně, litanie k Božskému srdci.

7.5. Posvátné mlčení

Je důležitým prvkem při liturgickém slavení, liturgie počítá s posvátným mlčením, které je součástí bohoslužby.

- Mlčení a aktivní naslouchání při četbě Písma. Liturgie zdůrazňuje vhodnost mlčení po jednotlivých čteních a po homilii – čas ke krátkému zamyšlení a modlitbě.
- Epikletické mlčení – je neseno prosbou o působení Ducha svatého a přijetí / udělení jeho darů.
- Mlčení při oraci – výzva *Oremus*, po ní má následovat mlčení, při němž si máme uvědomit, že stojíme před Boží tváří. Ticho odpadá, když po oraci následuje dialog, v němž věřící vyjadřují svoji připravenost, anebo když ticho předchází výzvě k modlitbě.
- Mlčení před vyznáním hříchů – úkon kajícího na začátku mše.
- Mlčení na začátku obřadů Velkého pátku – prostrace.
- Mlčení při přímluvných modlitbách – mlčení je součástí přímluv před odpovědí lidu (velkopáteční přímluvy).
- Mlčení při rozdělení sv. přijímání – po přijímání mají kněz i věřící v tichu činit krátké díkyvdání.

Shrnutí:

Liturgické slovesné formy jsou základem verbální komunikace v liturgii, kde důležitou formou je četba biblických textů (lekcionář, evangeliář), ale kromě toho máme zde slovo hlásané, modlené a zpívané. Důležitou součástí liturgické komunikace je i posvátné mlčení. V křesťanské liturgii má od prvních století významné místo četba inspirovaného textu, zde liturgie vnímá činnou přítomnost Krista ve slově. Do liturgických modliteb nepatří jen prezidiální orace, ale také modlitby žehnací a různé formy aklamací. Hlásané slovo má poukázat na základní kerygma a zpívané slovo poukazuje na literární formu daného útvaru.

Otázky:

1. Jaké jsou teologické principy pro užití Písma v liturgii? (Dle OLM čl. 1 – 10; Všeobecné pokyny k mešnímu lekcionáři, česká verze je v Lekcionáři 6/2).
2. Najdi v nedělním lekcionáři příklady pro *compositio harmonica*, *lectio continua* a *lectio semicontinua*.
3. Vyjmenuj alespoň deset SZ a NZ kantik mimo Triodion.

8. HUDBA V LITURGIÍ**Studijní cíle:**

Kapitola o liturgické hudbě má studenta seznámit s dějinami liturgické hudby, jejím užitím při liturgii, zásadami pro výběr mešních zpěvů, naší liturgickou hudební produkcí, duchovní lidovou písní.

8.1. Bohoslužba a zpěv

Hudba a zpěv jsou fenomény, které nacházíme tam, kde je člověk. Hudba je komunikační prostředek; je vyjádřením duševních a duchovních skutečností, vede a utváří společenství. V primitivních náboženstvích se užívá hudby, protože má na posluchače velký účinek, hudbou jsou vzývána božstva.

Izrael – odmítá pohanské praktiky, hudba v Izraeli má charakter odpovědi na Boží činy, zpěv je výrazem zakoušení Boží spásy v životě. Zpěv u židů má přednost před instrumentální hudbou, místem zpěvu je bohoslužebné shromáždění a repertoárem je žaltář. Zpívalo se při liturgii: chrámové, synagogální i domácí. Při chrámovém zpěvu se používaly nástroje, synagoga nástroje neměla. Tento synagogální zpěv ovlivnil tvorbu křesťanských melodií.

Prvotní církev – bohoslužebný zpěv má trinitární charakter, chvála Boha Otce, jež poslal svého Syna, který se v Duchu svatém stal člověkem. Důraz byl kladen na zpěv, který byl chápán jako nezaměnitelný výraz víry.

8.2. Dějiny zpěvu**Nový zákon**

Kristus jako účastník židovských bohoslužeb zpíval. Přijímal i pozvání na svatbu a hostiny – i tady se zpívalo. Zpívalo se i při Poslední večeři: „*Když zazpívali chvalo-zpěv...*” Mk 14, 26.

Text ze Sk 2, 42 nám podává souhrnnou zprávu o bohoslužebném shromáždění, které se modlilo –zpívalo žalmy. Antické shromáždění se neobešlo bez zpěvu – viz židovské hostiny. V Kol 3, 16 je jmenovaná trojice zpěvů, nejstarší novozákonní hymny jsou na Krista. Sk 16, 25 – Pavel a Silas ve Filipech ve vězení zpívali. Kniha zjevení je knihou NZ žalmů a zpěvů, vliv židovské apokalyptiky.

Zpěv ve starověku

Starověká svědectví o křesťanském zpěvu jsou: Plinius, Eusebius, Klement Alexandrijský, Tertullián a mnoho dalších církevních otců dosvědčuje zpěv křesťanů při liturgii. Třetí a čtvrté století je poznamenáno tvorbou hymnů, zpěv textu má umocnit jeho kerygmatickou sílu. Ve 4. stol. má církev již svobodu a se slavnostním rázem bohoslužeb se rozvíjí i zpěv, vznikají různé školy při kostelech a v kláštorech.

Římský liturgický zpěv – gregoriánský chorál

Před gregoriánskou reformou existoval v Římě tzv. starořímský zpěv, který obsahoval jednoduchý nápěv pro lid a také sólové zpěvy. Řehoř Veliký se snažil o uspořádání zpěvu v průběhu liturgického roku; podporoval pěvecké školy ve městě, zřídil i *schola cantorum*. Z ní se prezentovali sólisté pro přednes Graduálu. Nejstarší prameny gregoriánského chorálu jsou tónáře – začátky textů jednotlivých zpěvů jsou seřazeny dle 8 chorálních tónů, představují počátky hudební teorie. Nejstarší notový zápis máme ve středověku.

Asi po roce 1000 se objevuje nová forma zpěvu gregoriánského chorálu, jsou to: tropy, sekvence, liturgická dramata na chorální nápěv. V 11. až 15. století vznikají ordinária, nová propria pro svátky, mariánské antifony, veršovaná officia. Ve středověku probíhala velká hudební tvorba – sekvence a tropy, které značně zredukoval Tridentýský koncil. Řehoř XIII. reformuje chorál, přičemž se projevují humanistické tendence. O další reformu chorálu se snaží Pavel V., upravuje graduál a vzniká tzv. medičejský chorál. Posledním z papežů, jež se snažili o reformu chorálu, byl Pius X., který přijal za svou reformu chorálu ze Solesmes ve Francii.

Polyfonie a liturgie

Počátky polyfonie spadají do 9. století, významnou úlohu pro polyfonii hrála *Notrdomská škola* v Paříži:

- ars antiqua: počátky polyfonie (Leoninus, Perotinus),
- ars nuova: do r. 1430 (Filip de Vitry), za Jana Lucemburského přišla do Čech.

V 15. století se objevují polyfonní ordinária, píší se motety a balady.

Nizozemská škola: období 1400 – 1600, polyfonní mše. Ve svém posledním období byla tato škola přenesena do Itálie: benátská a římská škola. Jejimi představiteli byli: Palestrina, bři Gabrieli, Tomas Luia da Victoria.

Baroko: přináší nové hudební znaky, střídání nástrojových skupin. Vznikají oratoria – duchovní protějšek opery. Oratorium na biblické texty nachází své užití v liturgii (Carissimi, Charpentier, Händel). Kantáta je několikadílná skladba, kde se střídá árie, sbor a recitativ. Poetické kázání, básnická reflexe na čtené texty při bohoslužbě. Jen Bach napsal 4 ročníky kantát pro neděle a svátky. V 18. století vzniká kantátová mše – Bachova mše H-mol. K dokonalosti byla dovedena i stavba varhan, barokní literatura pro varhany je velmi bohatá. Píší se fugy, preludia a tokáty.

Klasicismus: rozvoj instrumentálních forem, v liturgii je omezena hudba církevními i světskými výnosy (Josef II.).

- *missa brevis* – zhudebnění některých částí mše, na ostatní preludují varhany,

- *missa sollemnis* – instrumentální vybavení a sólisté, při slavnostních příležitostech: Te Deum, Benediktus,
- *missa plenaria* – příkladem je rekviem, zhudebnění pro určité svátky, ordinárium a proprium.

Za hlavní skladatele „mší“ můžeme považovat: Haydn (14), Mozart (15), Beethoven (2).

Romantismus: pokračuje v tradici vídeňských klasiků, rozvíjí se varhanní a instrumentální hudba. Jmenujme: Fr. Schubert, G. Verdi, H. Berlioz; u nás Antonín Dvořák – Stabat Mater, na Moravě Pavel Křížkovský.

Ceciliánské hnutí: bylo charakteristické pro hudbu 19. století – snaha o obnovu liturgické hudby spočívala: – v obnově gregoriánského chorálu,
– v obnově klasické polyfonie 16. století
– nová díla se mají blížit tomuto stylu
– zakládají se reformní školy, instituty a pořádají se různé kurzy.

Výsledkem bylo, že se církevní hudba odtrhla od tehdejších hudebních proudů, toto hnutí vzniklo a šířilo se hlavně v Německu – 1868. Z českých autorů bych jmenoval: Förster, Musil, Tregler.

Ve 20. století nejsou již velká hudební i duchovní díla určena pro liturgii. Z našich umělců té doby bych jmenoval: J. B. Förster, L. Janáček, B. Martinů, P. Eben.

Lidová duchovní píseň

Lidová duchovní píseň vzniká překladem aklamací, tropů, hymnů a sekvencí z latiny do národního jazyka. Máme tři stadia:

- a) Do latinského zpěvu se lid zapojuje aklamacemi – Kyrie eleison. Kosmas popisuje aklamací lidu „*Krleš*“ – za biskupa Dětmara.
- b) Tropy ke Kyrie – tato aklamacie je rozšířena slovy a prodloužena melodií.
- c) Duchovní písně v lidové řeči: *Hospodine, pomiluj ny* (11. stol.), *Christ ist erstanden* (12. stol.).

Hospodine, pomiluj ny – Kosmas popisuje její užití při volbě Svyatého II., tato píseň vznikla z litanií při procesii a její liturgické používání je pozdějšího data. Karel IV. ji pozvedl na „českou hymnu“, tj. Korunovační píseň českých králů.

Svatý Václave – je píseň z 12. století a pravděpodobně se jedná o trop ke Kyrie.

Boh všemohúcí – 14. století, velikonoční píseň – pašijové hry. Nachází se v Jistebnickém kancionálu (1420).

Jezu Kriste, štědrý kněze – 14. století, melodickou předlohou je německá píseň ze 13. století.

Pražská synoda roku 1402 mluví jen o těchto čtyřech písních. V 15. století vznikají mnohé latinské písně, tato tvorba je velmi rozšířena i v Čechách. Od 16. století jsou důležitým prvkem roráty, avšak jejich první rukopisy jsou z 15. století. Latinský chorál je podkládán českým textem, a proto i lidové písně užívají latinských (chorálních) nápěvů. V baroku máme bohatou hudební tvorbu a rozvoj lidové liturgické písně – Adam Michna z Otradovic.

Nejdůležitější rukopisy a kancionály

Z českých kancionálů a zpěvníků bych jmenoval:

- 1) Vyšebrodský sborník (1410),
- 1) Jistebnický kancionál (1420),
- 2) Vyšehradský rukopis (1450),

Shrnutí:

Hudba tvoří nedílnou součást liturgie a kořeny křesťanské kultovní hudby je třeba vidět ve starozákonním kultu v Jeruzalémě. Židovskou praxi zpěvu žalmů křesťané přejímají a rozvíjí nejen v rovině zpěvu, ale i hudby. Celé dějiny hudby poukazují na to, že liturgie je umění, které si nechává „sloužit“ jinými formami umění (hudby, malířství, poezie, architektura, sochařství ...). Důležitým tématem je i česká duchovní píseň, která poukazuje na téměř tisíciletou tradici této tvorby v našem prostředí.

Otázky:

- 1) Jaký je teologický význam zpěvu při liturgii?
- 2) Vyjmenuj hlavní hudební liturgická díla českých autorů 20. století.
- 3) Jaký je význam greogiánského chorálu pro současnou liturgii?

9. LITURGICKÝ ROK A KALENDÁŘ

Studijní cíle:

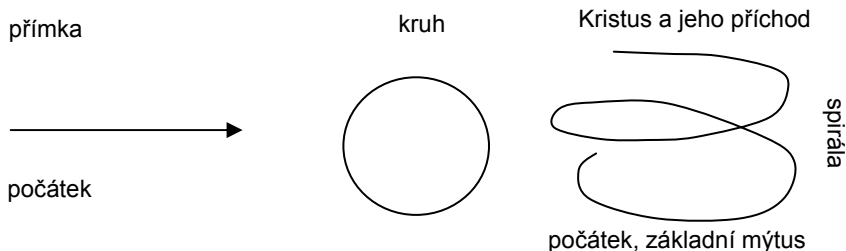
Devátá kapitola uvádí do problematiky liturgie a času, seznamuje s tím, jak je čas v liturgii organizován. Student má pochopit vývoj, strukturu a teologii liturgického roku. Dějiny kalendáře a jeho „liturgické vrstvy“ poukazují na zasazení liturgického slavení do reálného času.

9.1. Pojetí času

Existuje dvojí pojetí času:

Cyklické chápání času – většina národů organizuje čas dle přírodního rytmu. Tímto astronomickým cyklem je dán rámeček pro počítání času. Původní časovou jednotkou byl měsíc – lunární cyklus (29 dnů), kdy měsíc projde všemi fázemi. Dalším cyklickým časovým prvkem je týden. Židé mají sedmidenní týden – neděle je prvním dnem v týdnu: zde se nám nejvíce projevuje cyklické chápání času, (čas jako pohyb v kruhu).

Lineární chápání času – v tomto pojetí je čas vnímán lineárně, stále plynoucí tok událostí, které se nevracejí, a tudíž se nic neopakuje. Toto pojetí času je spojeno s dlouhou časovou periodou, která má svůj počátek a směřuje k nějakému cíli. Takto vnímáme lidský život, v němž neděláme věci „dvakrát“; cílovým bodem života je smrt. Víra v Boha je spjata s časem, On se zjevuje a působí v čase, i když sám stojí mimo čas. Čas má spásanosnou hodnotu, a proto je třeba jej využít pro vlastní posvěcení. Tato jedinečná hodnota času nás činí zodpovědnými, to, co jsme promarnili, se již nevrátí.

Organizace času v liturgii

V liturgii se nám spojují oba dva pohledy: cyklický a lineární. Křesťané chápou život v obou dvou rovinách, přičemž lineární pohled je základní, ale bez návaznosti na přírodní cykly se neobejdeme. V důsledku se jedná o spojení těchto dvou pozic. Cyklické chápání je doplněno lineárním prvkem, který prolamuje kruh a otevírá „uzavřený čas“ směrem do budoucnosti, k tomu, co má přijít.

9.1. Vývoj liturgického roku

Nejdříve se liturgicky slavila:

1. **Neděle** – nedělní shromáždění církve (*fractio panis*) je dosvědčeno v NZ; apoštol Pavel o neděli v Troadě slaví liturgii (Sk 20, 7). Nedělní slavení jsou týdenními Velikonocemi (den, kdy Kristus vstal z mrtvých) a takto se slaví již v apoštolské době.
2. **Slavení Velikonoc** – první zmínka o určení dne Velikonoc pochází ze II. století. Papež Viktor I. (189 – 198?) odpovídá na diskusi, kdy mají křesťané slavit Velikonoc.
3. **Památky mučedníků** – počínají se slavit od 3. století v souvislosti s Kristovou paschou.
4. **Epifanie** – slaví se na Východě od konce 3. století a začátku 4. století. Je to další důležitý bod pro formaci liturgického roku, slaví se tajemství vtělení a narození Božího Syna. Na západě se slaví **Narození Páně**.
5. **Velikonoční cyklus** – Augustin uvádí, že neděle Paschy je součástí třídenního – pátek, sobota, neděle. Později se slaví ve čtvrtek svatého týdne památka ustanovení eucharistie. Díky slavení iniciačních svátostí o Velikonocích se zavádí doba přípravy – doba postní. Přípravovali se nejen katechumené na křest, ale i veřejní hříšníci konali pokání a na Zelený čtvrtek byli přijímáni „do církve“. Ve 4. století se k Velikonocům přidává období 50 dnů, slavené jako jeden den – jedna velká neděle.
6. **Formace vánočního cyklu v 5. a 6. století** – formuje se doba adventní a vánoční.
7. **Vznik tzv. ideových svátků** – od 10. století se objevují tendence liturgicky slavit některé teologické pravdy: Nejsvětější Trojice, Boží Tělo, Nejsvětější srdce Ježíšovo, Slavnost Krista Krále, Svaté Rodiny. Vznikaly i mnohé svátky, které měly prohlubovat zbožnost věřících.
8. **Úpadek neděle** – v době od 10. – 20. století se zmenšil význam neděle ve vztahu k Velikonočnímu tajemství, vzniklo mnoho svátků svatých, které zastínily „týdenní Velikonoc“.

9. **Liturgické hnutí a Druhý vatikánský koncil** – od 19. století se opět zdůrazňuje význam neděle a svátků Krista, následně pak II. vatikánský koncil dává přednost „temporálu před sanktorálem“.

V liturgickém roce máme toto pořadí „svátků“ – tyto stupně:

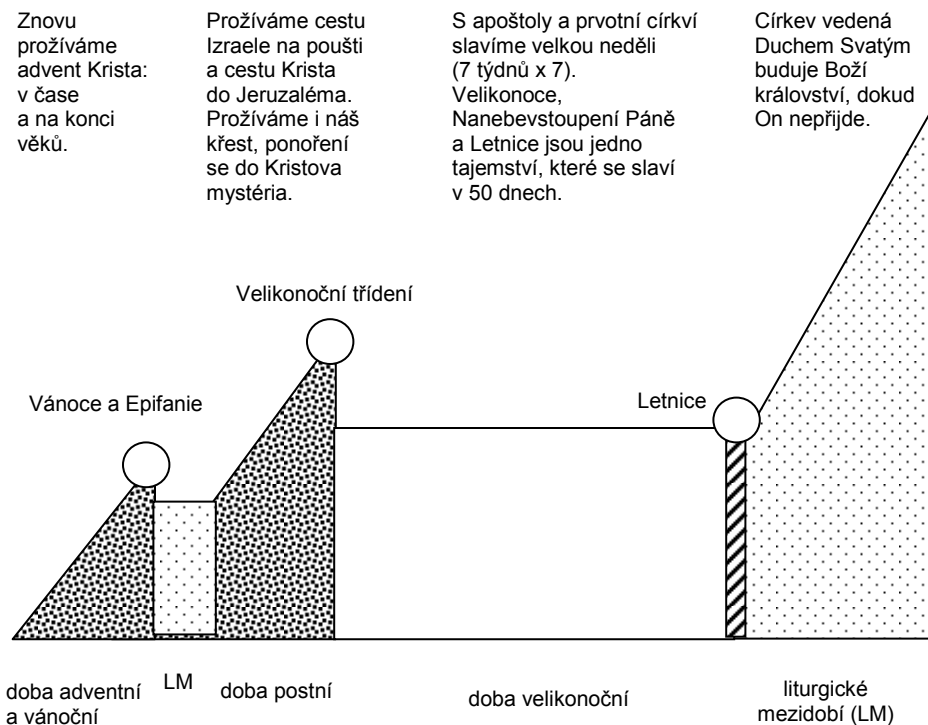
1. Slavnost – *solemnitas*,
2. Svátek – *festum*,
3. Památka – *memoria*, (závazná – *obligatoria* – a nezávazná – *ad libitum*).

9.3. Struktura liturgického roku

Liturgický rok má v podstatě tři velké celky:

- Vánoční okruh
- Velikonoční okruh
- Okruh během roku – mezidobí.

Doba vánoční a adventní tvoří vánoční cyklus, podobně i doba postní a velikonoční tvoří velikonoční cyklus. Liturgický rok dosahuje svého prvního (menšího) vrcholu o slavnosti Narození Páně (25. 12.), maximálního vrcholu však dosahuje o Velikonocích – Velikonoční vigilie slavnosti Vzkříšení Páně.

9.4. Teologie liturgického roku

Teologický význam liturgického roku pramení z běhu času v rámci slunečního roku. Čas liturgického roku není jen pouhou časovou veličinou, je sice stejný jako astronomický čas, přesto je zde jistá odlišnost, kterou vyjadřují řecké pojmy: kairos (čas poznamenán rozhodnutím, čas spásy – tudíž definovaný) a chronos (čas plynoucí lineárně, určuje existenci jednotlivostí – blíže nedefinovaný). Kairos je čas, ve kterém se Bůh obrací k člověku jedinečným a neopakovatelným způsobem. Skrze Boží sdílení člověk poznává, že chronos je současně i Božským kairosem, z času, který plyne, je možno učinit čas, který se naplňuje – čas spásy. Liturgický rok je tedy *kairos in chronos*. Slavením liturgie se proměňuje chronos v kairos, jde nám o takovéto uspořádání času, nebo-li naplnění stvořeného času (jeho správné využití). Odtud se odvíjí veškerá teologie času.

Definice liturgického roku:

Liturgický rok je sluneční rok (doba oběhu Země) uspořádaný podle norem církve, ve kterém se v liturgickém slavení zpřítomňuje Kristovo velikonoční tajemství.

9.5. Kalendář

Slovo kalendář pochází z latiny *calendae* = první den v měsíci. V církvi se původně jednalo o seznam nepohyblivých svátků a každá místní církev měla svůj kalendář, ten měl i tabulky s udáním data Velikonoc pro nejbližší léta.

V současných liturgických kalendářích máme 5 vrstev:

1. Římský všeobecný kalendář
2. Regionální kalendář – Český národní kalendář
3. Diecézní kalendář – lokální světcí, výročí posvěcení katedrály
4. Řádový kalendář (řeholní komunity)
5. Kalendář jednotlivých kostelů nebo místních církví.

Shrnutí:

V dějinách různých kultur můžeme objevit dvojí pojetí času: cyklické a lineární. Čas křesťanů je dán jak cyklickým opakováním – zpřítomňováním Kristova velikonočního tajemství v rámci liturgického roku, tak i lineárním směřováním ke konečnému naplnění. Říkáme, že takto pojímaný čas je kairos in chronos. Cyklicko – lineární pojetí času je základem pro teologii liturgického roku, jenž je „prezentován“ liturgickým kalendářem.

Otázky:

1. Jaká je teologická rovina času v liturgii? Vysvětlí vlastními slovy.
2. Jaké jsou společné liturgické akcenty při slavení Vánoc a Epifanie?
3. Jak se dnes určuje datum Velikonoc?

10. ŽIDOVSKÝ KALENDÁŘ A SVÁTKY

Studijní cíle:

Kapitola věnovaná „židovským svátkům“ má upozornit studenta na vyrůstání křesťanské liturgie z židovských kultovních slavností. Bez znalosti židovské liturgické tradice a židovského kalendáře nelze plně pochopit křesťanskou liturgii v jejím počátečním období: formace liturgického roku, vznik základních liturgických svátků.

10.1. Židovský kalendář

Křesťanský liturgický rok nepochopíme bez znalosti židovského kalendáře a svátků. Je třeba si uvědomit, že Kristus se narodil, žil a zemřel jako žid. Židovský badatel D. Flusser prohlásil, že kalendář je katechismus židů. Je to dáno židovskou liturgií slave-nou v čase a židovskými svátky.

Původně židé počítali svůj letočet od vyjití z Egypta nebo od izraelských králů. Ve středověku začali počítat roky od stvoření světa a toto počítání trvá i dnes, přičemž stanovené číslo je symbolické. Roku 3760 př. Kr. došlo ke stvoření světa, proto dnes mají rok 5764. Židé mají luno-solární kalendář, dělí se na 12 či 13 úseků dle jednotlivých fází měsíce, měsíc začíná novem.

Začátek roku byl původně na podzim, ale vlivem Babylóňanů se přesunul na jaro.

V dnešní době židé mají:

- Občanský rok (začíná na podzim (září – říjen), 1. tišri),
- Liturgický rok (začíná na jaře (březen), 1. nisan).

Hlavní židovské svátky (Pesach, Sukkót, Šavuot) jsou spojeny s určitým datem a nikdy se nemění.

Názvy měsíců – Občanský rok:

1	TIŠRI – 30 dnů (plný měsíc) asi konec září a začátek října.
2	MARCHEŠVAN – 29 dnů
3	KISLEV – 30 dnů
4	TEVET – 29 dnů
5	ŠEVAT – 30 dnů
6	ADAR – 29 dnů, koresponduje s naším únorem
7	NISAN – 30 dnů.
8	IJJAR – 29 dnů
9	SIVAN – 30 dnů
10	TAMUZ – 29 dnů
11	AV – 30 dnů
12	ELUL – 29 dnů

Hlavní židovské svátky jsou:

- a) poutní svátky – Pesach, Šavuot, Sukkot,
- b) velké svátky – Nový rok, Den smíření,
- c) polosvátky – Posvěcení chrámů, Purim, Hodeš (novoluní) začátek měsíce,
- d) dny smutku a postní dny – Den smutku,
- e) národní svátky – Den nezávislosti, Den Jeruzaléma.

10.2. Židovská sobota

Tento den je prasnávkem židů, jako jediný má své jméno a ostatní dny jsou počítány od soboty. Šabat znamená nejen sobotu, ale i týden.

Izrael chápe dějiny v 7 celcích, jako dny v týdnu, přičemž finální část (mesiánská éra) se váže k šabatu. Tedy šabat je nerozlučně spjat s existencí Izraele. Šabat je v úzkém vztahu k Hospodinu, je jeho symbolem, a proto má i kosmický rozměr, je znamením harmonie mezi Stvořitelem a stvořením.

Slavení šabatu:

Předně je zde příkaz o pracovním klidu, Mišna jmenuje zakázané práce v sobotu. Šabat je den bohoslužby. V sobotu byla v chrámu zvláštní přídavná oběť – Mincha, tj. přídavné nebo-li předkladné chleby (viz událost s Davidem a jeho mužstvem). Slavení šabatu vedlo ke vzniku synagogy (sobotnice). V současné době není chrám, a tak se sobotní liturgie odehrává v synagoze (pátek večer a sobota dopoledne) a v rodině (tři slavnostní jídla: páteční večeře, sobotní oběd, sobotní odpolední jídlo – navečer).

10.3. Židovské poutní svátky

V knize Exodus čteme příkaz pro Izraelity 3x ročně slavit svátky, které byly příležitostí k pouti do Jeruzaléma. Pro židy je každý svátek dnem radosti a díků: slaví se nějaká událost spásy, ale vždy se děkuje za úrodu země (spojení teologie stvoření a vykoupení). Pesach – úroda obilí (ječmene); Šavuot – úroda pšenice, konec žní; Sukót – úroda ovoce a vína (vinobraní).

Pesach

Vývoj pesachu v šesti fázích:

1. Předizraelská – nomádská fáze svátku (viz. Ex 12). Původně se jednalo o jarní kultovní slavnost v době jarního úplňku při situaci přechodu nomádů na jarní pastviny.
2. Od přírodního svátku nomádů k pesachu Izraele. Starý jarní svátek není potlačen, je přijat i s rituálem, ale získává nový obsah. Již Ex 12 nám ukazuje, jak byl tento svátek **teologizován**. Je to Hospodin, který přechází a zachraňuje. Původní svátek byl i **historizován** – zasazen do národních a náboženských dějin Izraele. Upravuje se i symbolika: potření krví – Hospodin nás zachránil od zla v Egyptě; byliny – hořkost útlaku; nekvašený chléb – chléb soužení v Egyptě a znamení spěchu; datum slavnosti – datum východu z Egypta.
3. Od Pesachu Izraele k dvojitému svátku Pesach a Macót. Maca je nekvašený chléb, jednalo se o svátek nekvašených chlebů – poutní svátek. Macót se slavil na počátku žní a při něm se obětoval snopek obilí. Když Izrael obsazoval Kanaán, přejal tento svátek od místních kultur a upravil ho: **teologizoval** (Hospodinovu slavnost) a **historizoval** (vyjítím z Egypta). Díky kultovní reformě v 7. stol. př. Kr. byly tyto dva svátky definitivně spojeny: Pesach se stal poutním svátkem a Macot získal pevné datum, které dříve neměl.
4. Od domácího svátku k poutnímu svátku v chrámě. Od 7. stol. př. Kr. je kult centralizován na Jeruzalém, který je centrem náboženským i politickým – jednota národa. Chrám představuje obětní aspekt, slavení Pesachu je zachováním Božího přikázání.

5. Vývoj v exilní a poexilní době. Exil představuje nové období, ve kterém se Pesach opět stává domácí slavností. Poexilní praxe je podtržením významu chrámu při zachování domácí liturgie. Pesach má nové prvky: jedná se o anamnesi Hospodinova spásného činu, je zdůrazněna dialogická struktura svátku (Ex 12, 42), je to noc bdění pro Hospodina (lid bdí); Pesach má mesiánskou a eschatologickou dimenzi (Mesiáš přijde v noci Pesachu).
6. Pesach v Ježíšově době. Prameny, které nám podávají patřičné informace, jsou: Mišna (zde je uchováno ústní podání náboženských obřadů), NZ, Josef Flavius (Židovské starožitnosti), Filón Alexandrijský (Kniha Jubilejí).

Slavnost Pesachu v Ježíšově době měla 4 základní rity (části):

- I. **Bedikah – vyhledávání**: svátky začínají v noci ze 13. na 14. nisanu a při této příležitosti se vyhledávají zbytky kvašeného chleba a do poledne 14. nisanu je spálen.
- II. **Oběť v chrámě**: 14. nisanu před západem slunce byli v chrámu zabíjeni beránci za přítomnosti poutníků. Zabítý beránek se odnesl domů a doma se připravil – pekl se na ohni.
- III. **Velikonoční večeře**: koná se v rodinném společenství, průběh hostiny popisuje Ex 12,1–15.

Struktura večeře (4 kalichy):

- a) kalich Kiduše, požehnání, předkrm (hořké byliny),
- b) velikonoční Hagada, nalil se druhý kalich (zatím se nepil), vyprávění o východu z Egypta, modlitby a zpěv Malého Halelu (Žl 113 a 114), vypil se kalich,
- c) Hlavní jídlo: jedl se chléb (požehnání a lámání), zde Kristus řekl slova proměnění, započalo jídlo, v závěru třetí kalich – kalich požehnání, který byl rozdělen mezi účastníky (zde Kristus pronesl ona slova).
- d) Kalich Halelu: je to 4. kalich, zpívala se druhá část Malého Halelu (Žl 115 – 118) a Velký Halel (Žl 136).

IV. **Macót**: svátek nekvašených chlebů začíná 15. nisanu a slaví se 7 dnů.

Centrálním tématem svátku Pesach je vysvobození z Egypta, které je charakterizováno jako přechod.

Šavuot

Poutní svátek Šavuot (týdny) se slaví 6. sivanu, od Paschy se napočítá 7 týdnů (7 x 7 dní je znamení plnosti). Původ tohoto svátku je předizraelský, ukončení žní (Ex 23,16). Tento agrární svátek židé **theologizovali**: veškerá prvotina patří Bohu. V pozdním židovstvu byl svátek **historizován**, den darování Zákona, Thóry na Sinaji (Ex 19,1).

Šavuot je svátkem duchovní obnovy, Zákon je nutný k životu, on je životem – zde se nám pojí tento svátek s Pesachem. Pesach je znamením hmotné svobody (tělesné vysvobození z otroctví), Šavuot je znamením duchovní svobody. (Zákon duchovně osvobozuje člověka od hříchu a dává mu možnost rozhodovat se pro dobro). Šavuot je naplněním Pesachu. Dnes se původní agrární svátek připomíná zdobením domu zemědělskými plodinami, jí se mléčné výrobky.

Sukót

Jedná se o svátek stánků a je to nejradostnější svátek, který má agrární původ – slavnost vinobraní. Začíná při úplňku 7. měsíce: 15. – 22. tišri. Název tohoto svátku pochází od slova suka – přístřešek, chata. Jako u předcházejících svátků, tak i u tohoto proběhla jeho **historizace** a **teologizace**. Svátek je spojen se vzpomínkou na putování po poušti. Sukót je nejradostnější svátek, je to čas židovské radosti a naplněním příkazu Thóry: „*Budeš se radovat před Hospodinem, naším Bohem.*“ Dnes se svátek Sukót slaví v rodině, nejdůležitějším symbolem je suka – přístřešek, který si židé budují.

Význam suky je v poukázání na přechodné bydlení, což má posilnit důvěru v Boha, který nás chrání v nejistotách. Život je víc než jen snaha o lidské zajištění. Židé si uvědomují, že jsou putujícím Božím lidem, jsou na cestě.

10.4. Velké svátky

Jde o náboženské svátky, při nichž člověk stojí před Bohem se svou vinou a modlitbou za smíření. Jedná se o dva svátky, které nyní netvoří jednotu, dříve mohly. Oba dva svátky jsou dny postu. 1.–2. tišri slavíme **Roš há-šannah** (Nový rok) a 10. tišri **Ióm Kipur** (Den smíření).

10.5. Polosvátky

Nemají svůj přímý původ v Zákoně, nenajdeme jejich ustanovení v Thóře. Pro židy to však jsou historicky památné dny.

Chanuka znamená posvěcení a připomíná posvěcení chrámu roku 164 př. Kr. za Judy Makabejského.

Purim znamená losy a je to nejveselejší svátek v roce. Podle knihy Ester v době židovského zajetí měl být losem určen den smrti židů, ale ten den zemřel nepřítel židů – Haman. Jedná se o svátek velmi radostný – židovský karneval – a slaví se 14. a 15. adaru, asi jeden měsíc před Pesachem.

Roš Hodeš – *Hodeš* znamená novoluní a *Roš Hodeš* nový měsíc; tento den má pro židy nejen náboženský, ale i chronologický význam. Svátky novoluní prodělaly v dějinách Izraele velké změny, se zavedením stálého kalendáře jejich význam upadl.

Den smutku Národní Den smutku se slaví 9. avu, je to den přísného postu (24 hodin). Židé si připomínají velké katastrofy.

Postní dny

Většina těchto dnů souvisí se zničením chrámu – půst trvá 12 hodin přes den:

10. tevet – půst Asara be-tevet, obležení Jeruzaléma Nabuchodnosorem.

17. tamuz – půst Šiva asar be-tamuz, dobytí Jeruzaléma Nabuchodnosorem.

3. tišri – půst Gedajla, vzpomínka na zabití místodržitele Gedajli – konec národního života.

13. adar – půst královny Ester.

10.6. Národní svátky

Židovské národní svátky jsou dva: Den nezávislosti a Den Jeruzaléma.

Den nezávislosti se slaví 5. ijaru (květen – červen) a připomíná vznik Izraele po II. světové válce 14. 5. 1948 (5. ijar 5708). Toto rozhodnutí přijaly všechny vítězné mocnosti, ale arabský svět se s tím nesmířil, hned 15. 5. 1948 (následující den) byli židé napadeni, a tehdy ztratili část Jeruzaléma a další pásma. Světové mocnosti váhaly vstoupit do daného konfliktu a Izrael se ubránil.

Den Jeruzaléma se slaví 27. ijaru na počest dobytí města roku 1967. V roce 1967 byl Izrael napaden ze tří stran: Egypt, Sýrie a Jordánsko; tím začala tzv. šestidenní válka. Během tohoto týdne Izrael obsadil Sinaj a Gazu, plně porazil Egyptské vojsko; porazil Sýrii a Jordánsko, obsadil současná okupovaná území (Palestinská samospráva) a celý Jeruzalém. Jednalo se o rychlé a naprosté vítězství židů nad arabským světem, skončilo rozdělení Jeruzaléma, který je poprvé od roku 70 pod židovskou správou i s chrámovou horou.

Shrnutí:

Lunární kalendář u židů vedl k zajímavému organizování času během roku, a tím i k „pružnému“ židovskému kalendáři. Židovský kalendář je znamením důsledného propojení občanské, liturgické a praktické (každodenní) roviny života. Židovské svátky, jež „definují“ celý liturgický rok, jsou znamením obrovského sepjetí života s kultem Hospodina.

Otázky:

1. Jak dnes probíhá u židů oslava šabatu v synagoze a v rodině?
2. Jak dnes židé slaví Paschu?
3. Co znamená historizace a teologizace židovských svátků? Máme nějakou obdobu v křesťanství?

11. NEDĚLE KŘEŠŤANŮ A JEDNOTLIVÉ LITURGICKÉ DOBY

Studijní cíle:

V této kapitole je studentovi prezentována základní struktura celého liturgického roku, v němž církev slaví Kristovo velikonoční tajemství. Základním prvkem je neděle a následné liturgické doby. Pochopení neděle jako primární křesťanské slavnosti je vstupní branou do liturgického roku a jeho period.

11.1. Sedmidenní týden

Sedmidenní týdenní cyklus nemá přímý vztah k přírodnímu „běhu“, který nám určují astronomické údaje: den, měsíc, rok. Týden vyrostl z potřeby rozdělit měsíc a jeho původ je velmi nejasný. V 8. stol. př. Kr. máme zmínky o tom, že v Mezopotámii existuje sedmidenní týden, každý sedmý den je dnem klidu a odpočinku; pro Babylóňany bylo číslo 7 nešťastné. Sedmidenní týden nezávislý na fázích měsíce se objevuje v Izraeli již před exilem (Ex 23,12; 34,21), kde máme příkaz 6 dní pracovat a 7. den odpočívat. Význam soboty jako dne odpočinku se zdůrazňuje až v poexilní době.

Tento sedmidenní týden je výrazem protestu proti slunečním a lunárním kultům pohanských národů, zpráva o stvoření v Gen je výrazem odmytologizování týdne židovským národem. Šabat poukazuje na Boha, který stojí mimo čas.

11.2. Křesťanský týden

Křesťanský týden je dosvědčen již v 1. stol. př. Kr. s jedním významným dnem – nedělí (první den v týdnu). Křesťané přijali uspořádání týdne od židů, svědčí o tom jména (čísla) dnů.

Odlišnost od židů: – zdůraznění prvního dne v týdnu,
– chápání neděle jako eschatologického šabatu – 8. den.

- a) Neděle – den vzkříšení, *dies Dominica*
- b) Neděle – eschatologické dovršení dějin

První den po sobotě je den Slunce, dle Bible den stvoření světla – první den křesťanů: neděle; den slunce – Kristus je slunce spravedlnosti.

11.3. Křesťanská neděle

Neděle je základním stavebním prvkem celého liturgického roku. Od prvních dob existence církve máme tyto názvy pro neděli:

- a) První den po sobotě – tento termín ve středověku zanikl.
- b) Den Páně – (*dominica die*).
- c) Osmý den – věčný šabat, jímž vrcholí týden, apologie s židovským týdnem.
- d) Den slunce – převzat od Římanů; dnes užíván v anglo-germánském světě: Sonntag, Sunday.
- e) Den Pánova vzkříšení – *dies Dominice resurrectionis*.
- f) Sedmý den – neděle jako týdenní Velikonoce (7. den).
- g) Den odpočinku – neděle, den křesťanského šabatu.

Původ křesťanské neděle:

Vznik neděle se nedá vyvodit z židovského šabatu, jakým způsobem a proč se konsolidovalo shromáždění křesťanů v tomto dni nevíme přesně, můžeme jen předpokládat, že:

- a) Nejprve se křesťané scházeli k lámání chleba v sobotu večer; předvečer neděle – po západu slunce (židovská tradice),
- b) V 2. stol. se shromáždění přesouvá na nedělní ráno, zde je důvod a příčina nedělního slavení. Do této doby nebyla neděle chápána jednoznačně jako den vzkříšení – sporné.
- c) V návaznosti na zjevení Zmrtvýchvstalého se shromáždění posouvá na neděli večer, viz. Lk 24 – Emauzští učedníci. Jan 20,19 – křesťané se shromažďovali v neděli večer.

Vývoj nedělního slavení:

Z biblických textů je patrný význam prvního dne po sobotě (Janovské i Pavlovské církevní obce). Žádnou stopu po slavení neděle nenacházíme v Jeruzalémě a v Palestině; Sk 2,42 podávají strukturu křesťanského shromáždění:

- Učení apoštolů
- Společenství s Kristem
- Lámání chleba
- Modlitba

Z mimobiblických svědectví je to: Pliniův list Trajánovi, *Didaché*, Justinova *Apologie* a Eusebius z Cesareje – *Historia Ecclesiastica*. Od 3. a 4. stol. se slavení neděle rozšířilo jak na Východě, tak i na Západě: v neděli ráno se slavila eucharistie a večer nešpory.

Zachování nedělního klidu

Předpisy o nedělním klidu jdou společně s předpisy o bohoslužbě. Prvotní církev nemluví o nedělním klidu, až kolem roku 200 Tertullian mluví o klidu jako o předpokladu k účasti na bohoslužbě. Nedělní klid a jeho zachování počínají výnosem císaře Konstantina (3.3.321); císař Theodosius na konci 4. stol. prohlašuje křesťanství jako jediné státní náboženství, pohanská náboženství jsou zakázána, chrámy uzavřeny a církevní zákony se stávají státními: vzniká tzv. zákon křesťanské neděle. Provinční sněm v Orleáns 538 jako první pronáší výnos o zachování nedělního klidu. Ve středověku je nedělní klid vnímán jako podmínka k účasti na bohoslužbě. CIC 1917 – zákaz služebných prací (Konstantin) a CIC 1983 § 1247 staví nedělní klid do vztahu ke kultu, je to den radosti a zotavení.

Teologie neděle

Neděle jako první den po sobotě – teologicky se zdůrazňuje aspekt Vzkříšení. Patří sem i zkušenost pneumatická – seslání Ducha sv. v neděli.

Neděle jako osmý den – v symbolice osmého dne se promítá i židovská apokalypsa. Druhý příchod Krista je spojen s tímto eschatologickým dnem – tehdy si všichni odpočinou, přijde nový věk: doba naplnění a dovršení stvoření. V tomto pojetí týden neděli končí, v liturgickém kalendáři neděli začínáme. Číslo 8 nám spojuje tajemství křtu a neděle – symbolika čísla 8.

Neděle jako Den slunce, *Die solis* – na počátku tohoto označení stojí Malachaiášův termín – Slunce spravedlnosti, kterým je Kristus – světlo světa. Od 9. stol. je neděle vnímána jako Den Nejsvětější Trojice. Od 13. stol. se začínají v neděli používat votivní formuláře, což zůstalo až do Vatikánského koncilu, tím se potlačil teologický význam neděle jako týdenních Velikonoc (Velikonoční tajemství ustoupilo do pozadí). Po tridentském koncilu neděle ustoupila svátkům svatých a až roku 1960 se neděle stává svátkem II. stupně, což se následně odrazilo v pokoncilní liturgické reformě.

Teologický význam neděle:

- Biblický (kosmický) – je to den stvoření,
- Kristologický – den vzkříšení (první po sobotě, den Páně),
- Eklesiologický – den bohoslužebného shromáždění,
- Eschatologický – den dovršení stvoření.

11.4. Velikonoce – velikonoční třídění

Velikonoce tvoří centrální část nejen liturgického roku, ale i velikonočního okruhu (40 dnů doba postní a 50 dnů doba velikonoční). Počátky slavení křesťanských Velikonoc jsou ve spojitosti se slavením židovského Pesachu. V NZ nemáme zmínku o křesťanských Velikonocích, ta pochází až z 2. století.

Nejstarší slavnost Velikonoc měla dvě fáze:

- Vigilie – bdění a půst,
- Agape – memoria utrpení.

Tato struktura nám poukazuje na oddělení agape (večer) od eucharistie (ráno). Velikonoce se slaví na Východě od 2. stol., na Západě od 3. stol.; teologicky Východ zdůrazňuje utrpení a smrt, Řím Kristovo vzkříšení.

Ve 4. a 5. stol. se rozvíjí celá struktura slavení Velikonoc, máme následující nové prvky:

- Obohacení slavnosti Velké noci o křest a lucernárium,
- Velikonoční třídění a Svatý týden,
- Historizace a tematizace 50 dnů doby velikonoční: 40. den – Nanebevstoupení a 50. den – letnice,
- Doba přípravy trvá 40 dnů – půst.

V průběhu dějin se obřady Velikonoc postupně vyvíjely, zásadní změnu provedl až papež Pius XII., když reformoval:

- Velikonoční vigílii – přesouvá ji ze sobotního rána na večer,
- celý Svatý týden.

Doba postní a doba velikonoční

Doba postní a doba velikonoční tvoří tzv. velikonoční okruh: **postní doba** je časem pokání a přípravy na křest (katechumeni). Je to doba obrácení; posun od fyzického postu k vnitřnímu obrácení.

Doba velikonoční je chápána jako jednotný celek 50 dnů, všechny rušící „prvky“ byly odstraněny. Začíná velikonoční nedělí a končí nedělí sesláním Ducha Svatého.

Hlavní zásady:

- a) jednotlivé neděle nejsou chápány jako neděle po Velikonocích, ale jako velikonoční, celkem 8,
- b) plán lekcí je nový a promyšlený, tematizován dle katechismu svátostí, jejich působení v životě církve a mající původ v Kristu, který byl vzkříšen.

Po celou dobu velikonoční je souvislá (polosouvislá) četba Sk a Jan v tématické harmonizaci.

11.5. Doba vánoční a doba adventní

Vánoce si stejně jako Velikonoce uchovaly svůj oktáv a poslední den se nejen shoduje s mariánským zasvěcením, ale i s počátkem občanského roku. Liturgický kalendář obsahuje množství svátků navazujících na Vánoce a středověk, v nich viděl Ježíškovu stráž: 26. – Štěpán, 27. – Jan, 28. – Betlémská neviňátka, 29. – Tomáš Becket, 31. – Silvestr. V neděli v oktáv se slaví svátek Svaté rodiny.

Svátkem vánoční doby je i Zjevení Páně – 6. ledna – epifanie. Počátek najdeme v III. stol. v Alexandrii. Lidová zbožnost při tomto svátku postavila do popředí postavy tří králů tak silně, že se epifanie nazývá dodnes svátek Tří králů jako svátek nějakých světců.

Doba adventní je dobou očekávání: Izaiáš, Jan Křtitel, Panna Maria.

Férie má dvě části – první (do 16.12) Kristův příchod, druhá (17.12 – 24.12) Kristovo narození.

11.6. Liturgické mezidobí

Doba během roku začíná pondělkem po neděli po 6. lednu a trvá až do úterý před Popelčnou středou včetně. Pak pokračuje pondělím po neděli svatodušní a končí před I. nešporami první adventní neděle. Pokud se týká počítání neděl, první je ta, co připadne po 6. lednu; tedy na ni připadá svátek Křtu Páně. Jí začínají také čtení prvního týdne. Na poslední neděli liturgického mezidobí připadá slavnost Krista Krále.

Teologickým obsahem liturgického mezidobí je širě Kristova tajemství, tj. líčení veřejného působení Ježíšova, jež se uplatňuje výběrem čtení a evangelií podle tříročního nedělního cyklu. Druhá neděle roku se vztahuje ještě ke slavnosti Zjevení Páně a třetí nedělí začíná polosouvislá četba synoptiků: Matouš (A), Marek (B), Lukáš (C). Synoptici podávají učení vlastní každému evangeliu a také rozvíjí život a hlásání Kristova evangelia. Tím se dosahuje souladu mezi obsahem evangelií a liturgického roku. Postupně se čtou perikopy líčící začátek veřejného působení Páně a na konci liturgického mezidobí máme texty s eschatologickým obsahem. V liturgickém mezidobí odpovídá první čtení myšlenka evangelia – harmonizace textů.

Feriální lekcionář je dvouletý, evangelia mají roční cyklus. Nedělní a feriální cyklus na sobě nezávisí, mají však společný cíl – aby slovo Páně vstoupilo do života posluchačů a ukázalo základní Kristovo kerygma, což je smyslem této doby liturgického roku.

Shrnutí:

Základní liturgickou slavností křesťanů je neděle, její teologický a spirituální význam je základem k prožívání a chápání celého liturgického roku v jeho jednotlivých částech. Tajemství vykoupení je rozprostřeno pro věřící tak, aby si při jednotlivých bohoslužbách v průběhu roku uvědomovali jeho základní část i partikulární aspekty.

Otázky:

1. Kdy a proč se den odpočinku přesouvá ze soboty na neděli?
2. Jaká jsou dvě základní pojetí křesťanského týdnu v návaznosti na neděli?
3. Vysvětlí důvod, průběh a užitek liturgické reformy Pia XII.

12. LITURGICKÝ PROSTOR A UMĚNÍ PRO LITURGIÍ**Studijní cíle:**

Tato kapitola studenta seznámí s místem, kde se liturgie slaví, a jaké požadavky jsou na něj kladeny na základě liturgické funkčnosti. Liturgie má i svou uměleckou rovinu, a tudíž i v těchto směrech definuje i celý liturgický prostor a jeho jednotlivé části, jež mají být umělecky hodnotné. Sem zapadá i pojednání o liturgických paramentech a barvách.

12.1. Teologie liturgického prostoru

Podle NZ chrámem Nové smlouvy je sám Kristus (Jan 2, 13 –22), On je místem svátostné Boží přítomnosti a ne nějaká stavba. Z teologie, symboliky a spirituality vyplývá nutnost, aby chrámová architektura zachovávala následující kritéria:

- a) Kostel je obrazem místní církve, a tudíž musí dostát jejím požadavkům. Má vyjadřovat jednotu Božího lidu, při jejím hierarchickém členění.
- b) Kostel má i funkční hledisko, a tudíž musí dostát požadavkům obnovené liturgie po Druhém vatikánském koncilu. Jedná se o správné členění prostoru, umístění jednotlivých liturgických míst – oltář, ambón, sedes, křtitelnice, svatostánek..., které mají umožnit aktivní účast věřících při bohoslužbách.
- c) Liturgický prostor je však i znamením, symbolem a má mít i mimo liturgii svoji výmluvnost o základních pravdách křesťanství. Jedná se i o estetickou a uměleckou stránku stavby, jež má hovořit o kráse nejvyšší a umělci největším.
- d) Víceúčelové liturgické prostory a jiná řešení (užívání nějakého objektu jako kostela) mají být spíše dočasnou záležitostí.

12.2. Uspořádání liturgického prostoru

Dispozice liturgického prostoru se v dějinách měnila, přičemž oscilovala mezi dvěma základními pojetími: kruhové a podélné. Kruhové stavby kladou oltář do středu a lépe odpovídají pokoncilní liturgii, jejich nevýhodou je obtížné umístění presbytáře ve středu. Naproti tomu podélné stavby formují věřící jako putující Boží lid, ukazují hierar-

chickou strukturu, ale vedou spíše k pasivní účasti a vizuální kontakt je obtížnější. V současné době se hledají i jiná řešení a dispozice, které jsou jistou kombinací, či úpravou těchto dvou základních. Liturgický prostor se však definuje skrze rozmístění hlavních liturgických míst: oltář, sedes, ambón, křtitelnice, svatostánek, zpovědnice ...

Oltář

Oltář – v pohanských náboženstvích – bylo místo určené k zápalným obětem (*altare* pochází od *adolere* – spalovat), současně to však bylo i vyvýšené místo (*altare* je také složeninou *alt* (*altus* – vysoký) + *ara* (*arere* – pálit)). Toto etymologické vyjádření se však plně neshoduje s křesťanským oltářem, protože v prvotní církvi se jednalo o stůl Páně (1 Kor 10, 21) a tento dřevěný přenosný stůl sloužil jako oltář i v prvních křesťanských bazilikách. Následně začíná i při eucharistii převládat aspekt oběti a důsledkem je, že oltář se stává fixním a kamenným.

Celý vývoj oltáře a jeho forem je dán liturgií, pokoncilní liturgie nám ukazuje na jedinečnost a centrální postavení oltáře, který je obrazem Krista, základního kamene. V kostele má být jen jeden oltář a má být jeho optickým středem, ne geometrickým. Oltář je oddělen od stěny, aby se mohl obcházet. Symbolicky má znázorňovat dvojí skutečnost eucharistie, která je obětí (obětní oltář) i hostinou – večeří Páně (stůl Páně). Oltářní kámen není povinný, oltář není místem, na nějž se odkládají různé věci.

Svatostánek

Svatostánek je místo, kde se uchovává eucharistie pro tyto účely:

- a) návštěva umírajících, kterým se podává eucharistie jako viaticum,
- b) při udělování sv. přijímání nepřítomným, nemocným ...,
- c) k adoraci, eucharistickým pobožnostem a osobní modlitbě.

V prvním tisíciletí se eucharistie uchovávala v sakristii – *sekretarium*, a následně, s rostoucí eucharistickou úctou, byly pro ni zřizovány v kostele nejrůznější místa – svatostánky. Nakonec obsadil svatostánek místo nejčestnější, střed kostela, a celá výzdoba i architektura k němu směřovala. V době barokní se oltář stal jistým podstavcem mohutnému svatostánku, který dominoval celému presbytáři. Bohatě zdobená struktura měla poukázat na vítězství a exaltaci Krista v eucharistii, jehož stálou přítomnost pod způsobou chleba protestanti popírali. V dnešní době se v liturgii zdůrazňuje centrální místo oltáře a ne svatostánku. Ten se přesouvá do boční kaple, přičemž je třeba se snažit, aby špatné umístění svatostánku nevedlo ke snížení či vymizení eucharistické úcty.

Sedes, katedra biskupa

Sedes je sedadlo určené pro kněze, ze kterého on řídí, předseda liturgickému shromáždění. Dějiny znají jen katedru – sedadlo pro biskupa, které v Římě ve starokřesťanských bazilikách stálo ve středu apsidy a bylo ze stran obklopeno sedadly přísluhujících kněží. Katedra je symbolem biskupské moci a úřadu, který biskup vykonává v rámci svého poslání: moc kněžská, učitelská a královská.

Ambón

Ambón je vyvýšené místo určené ke zvěstování radostné zprávy o Kristově vzkříšení, jak nám je zachytily spisy NZ. Toto místo (pultík na čtení) pochází ze synagogy, kde

sloužilo k četbě biblických textů. Prvotní křesťané tuto praxi přebrali a ve starokřesťanských bazilikách dosáhl ambón velkého rozvoje. Ambón stával uprostřed lodi, byl vyvýšen, měl několik míst pro čtení textů ze SZ, NZ a pro Evangelium. Hlásalo se z něj Kristovo vzkříšení a o velikonoci z něj jáhen zpíval exultet, vedle ambónu stál svícen (kandelábr) pro velikonoční svíci.

Následně se ambón posouvá na stranu lodi a vzniká z něj kazatelna. Teprve Vatikánský koncil klade při liturgii do popředí důležitost Božího slova, a tudíž opětně zavádí ambón jako místo pro přednes liturgických čtení. Většinou se jedná o čtenářské pultíky, jejichž teologické a symbolické stránce se nevěnuje pozornost. Ambón má být důstojným místem a přirozeně poutat pozornost věřících, kteří poslouchají Boží slovo.

Křtitelnice

První křestní místo máme v domovním kostele Dura Europus v Mezopotámii, předtím se křtilo v tekoucí vodě. Následně v blízkosti kostelů vznikala baptisteria – křest ponořením, ale vznikaly i kamenné křtitelnice (v době románské na severu Evropy) pro křest politím. V současné liturgii máme obojí praxi křtu, což vede k tomu, že dnešní křtitelnice by měly splňovat dané podmínky. Důležitým prvkem je umístění křtitelnice v interiéru kostela: dříve v blízkosti oltáře, dnes se upřednostňuje křestní kaple.

12.3. Umělecké prvky

Kalich

Calix (potérion) je jmenován ve zprávách o Poslední večeři Páně, v Písmu se kalichem míní nejen výraz pro utrpení, ale i pro trestající či odměňující spravedlnost Boží. Jediný kalich je symbolem jednoty církve (1 Kor 10,16).

Kalich se měnil dle uměleckých epoch (románský, gotický, barokní), jeho základní části jsou *cuppa* (pohár), *nodus* (prsteneček, knoflík, hlavička) a *pes* (noha). Díky spojující kupu s prstencem zavedla románská doba. Jak má vypadat kalich, určují církevní předpisy – IGMR.

Paténa

Paténa byla původně mísou (*patina, patané*), někdy i dost velkou, která sloužila k lámání konsekrovaného chleba a k přijímání. V době, kdy se začal na Západě používat nekvašený chléb a malé hostie, začala se zmenšovat i paténa a posléze pozbyla svého původního významu. Od 11. stol. ji máme v podobě malého plochého talířku, který slouží k lámání jedné velké hostie pro kněze.

Palla

Palla vznikla ze zadní části korporálu (*palla corporalis*), jímž se chránila Krev Páně v kalichu tím, že se tato zadní část přehnula přes otvor kalicha. V dnešní liturgii je fakultativní, mnohdy je praktické její používání.

Monstrance

Monstrance neboli ostensorium je předmět, který slouží k vystavování Nejsvětější svátosti oltářní při adoracích, žehnáních a eucharistických průvodech. Monstrance dnes může být vytvořena z různých materiálů (IGMR 292).

12.4. Liturgické oblečení

Liturgické oblečení se někdy nazývá i liturgickými insigniemi, což jsou odznaky, které označují liturgický stav osoby, která je oprávněna je nosit. Společným znakem je štóla – jáhen, kněz, biskup.

- a) Biskupské znaky – pontifikálie: mitra, berla, náprsní kříž – *pektorál*, prsten, *paliu* pro arcibiskupa. Privilegiem biskupa je mít vlastní katedru – to platí pro sídelní biskupy; nesídelní biskup užívá *faldistoria*. Biskup nosí *mozzettu* (větší fialový límeček s kapucí), dříve nosil *mantelletu* – pláštík bez rukávů; byla zrušena roku 1969.
- b) Paramenta – liturgická roucha (od *paratus* – být připraven k slavení liturgie), která se vyvíjela pod různými vlivy. Původně se liturgie konala v normálním občanském obleku, tj. normální řeckořímský oděv. Z římského svrchního oděvu – *paenu*, *toga*, *dalmatika* – se vyvinuly liturgické oděvy.
- c) Dalmatika (liturgický oděv jáhna) – jáhni ji používají při liturgii od 9. století, od 12. století je součástí pontifikálie biskupa. Jedná se o kratší, bohatě zdobený šat s rukávy, který sahá ke kolenům (od 17. století podél rukávů i po stranách rozstřižena).
- d) Kazule, planeta, ornát: pro kněze a celebrujícího biskupa se z *paenu* vyvinula *kazule* – *ornát*. *Kazule* má jméno od *casula* – domeček, protože *paenu*, plášť užívaný proti chladu, byla ze všech stran uzavřená, bez rukávů, jen s otvorem pro hlavu, uzavírala tělo jako v domečku. Do 11. stol. ji nosili při liturgii všichni klerici, nebyla výlučně mešním oděvem; od 13. stol., aby nepřekážela rukám, byla po stranách vystřihována (po lokty – tzv. *gotická kázule*); v baroku proces vystřihování pokračoval, *kázule* byla více zkrácena i po stranách, kryla jen ramena a vpředu nabyla tvaru spodní části houslí či hrušky, jedná se o španělský střih.
- e) Štóla (stola, orarium): původně (tak jako *paliu* a *manipul*) se jednalo o úzký složený šátek, který sloužil k utírání úst (*orarium*). Jako liturgický prvek se vyskytuje nejprve na Východě ve 4. stol. a užívají jej kněží a jáhni. Na Západě se objevuje v 6. stol. jako dlouhý pás, jenž slouží biskupům, kteří neměli *pallia*, od dob Karlovců se štóla stala odznakem hierarchické hodnosti a užívají ji jáhni i kněží. V Římě byla štóla neznámá a zavádí se do liturgie. Štóla je v podstatě pás ze stejné látky jako *kazule*, upravený podle stylů jednotlivých slohů. Protože štóla představovala odznak propůjčený císařem státním úředníkům, stala se liturgická štóla znamením moci svátostného svěcení. Nosí se na albě, na rochetě nebo jen na taláru; může se nosit i na občanském oděvu.

12.5. Liturgické barvy

V římské liturgii jsou svrchní liturgické oděvy barevné dle kánonu, jak jej stanovil ve svém výkladu mše Innocenc III. (1216). Toto rozdělení přijal tridentský misál a platí i dnes.

Bílá barva je barvou radosti a slavnosti, užívá se v době velikonoční a vánoční, o svátcích Páně a památkách, kdy se neslaví utrpení, o svátcích Panny Marie, sv. andělů a světců.

Červená barva je barva Ducha sv. (ohnivé jazyky), je to barva utrpení (Kristus i mučedníci), oni svou obět' zpečetili vlastní krví. Červené barvy se používá: Květná neděle, Velký pátek, Neděle svatodušní, Oslava utrpení Páně, svátky apoštolů, evangelistů a mučedníků.

Zelená barva je neutrální barvou, užívá se v liturgickém mezidobí.

Fialová barva byla pro svůj temný odstín již od antiky symbolem smutku a pokání, užívá se jí v adventu a postě, může být použita i při mši za zemřelé a při pohřbu.

Černá barva je na západě barvou smutku, může se použít při mši za zemřelé.

Růžová barva se může použít o neděli *Gaudete* (3. adventní) a *Laetare* (4. postní).

Zlatý (brokátový) ornát nahrazuje všechny barvy, protože upomíná na původní bílou slavnostní barvu straokřesťanských rouch.

Shrnutí:

Liturgický prostor získává pro svoji kultovní funkčnost i symbolickou rovinu, protože liturgie je zjevením tajemných skutečností, na které má celé místo upozorňovat. Z tohoto pohledu je třeba i vnímat jak jednotlivá místa celebrace (oltář, ambón, sedes ...), tak i liturgické nádoby, předměty a paramenta. Církev stanoví v tomto směru příslušné normy, aby funkčnost, symbolika a umělecká rovina těchto věcí poukazovala a odpovídala důstojnosti liturgie.

Otázky:

1. Jaké jsou církevní předpisy řešící otázku liturgického prostoru? Dělíme je podle třech kategorií, jmenuj alespoň ty nejvýznamnější.
2. Jaký je rozdíl mezi katedrou biskupa a sedesem kněze?
3. Zamysli se nad umístěním křtitelnice v kostele. Kde by bylo její optimální místo?

13. LITURGICKÉ RODINY

Studijní cíle:

Student má v této kapitole získat poznatky o vývoji liturgických rodin v návaznosti na jednotlivá církevní centra, o rozdělení jednotlivých liturgií, o vzájemném prolínání a závislosti jednotlivých liturgií mezi sebou.

13.1. Vývoj liturgických rodin

Rozhodující význam pro utváření liturgie a liturgických rodin měl vznik a rozvoj velkých církevních center. Pro vznik jednotlivých liturgií a formování liturgických rodin jsou důležitá první čtyři století, přičemž z tohoto období není dokumentace příliš bohatá. Uvědomujeme si, že kde byla církev, tam bylo i slavení liturgie. Z Jeruzaléma a z Antiochie přichází křesťané do Říma, které se stává centrem Západu a celého křesťanstva. Křesťanství se zrodilo na Východě, přesněji v Jeruzalémě, a odtud se křesťané uchylují do dvou center: Antiochie a Alexandrie.

Z Antiochie vyráží mise a formují se postupně dva další patriarcháty: Řím a Konstantinopolis. Tyto cesty vlivu se vzájemně prolínají a ovlivnily vznik a formaci jednotlivých liturgických rodin.

13.2. Západní liturgie

Mezi mnohými liturgiemi, které vznikaly na Západě, se nám do dnešních dnů dochovaly jenom římská a ambroziánská. Ta první, nejrozšířenější, je „hlavní“ liturgií katolické církve a slaví se tam, kde je ona přítomna. Ta druhá liturgie se užívá jen v Milánské diecézi. Ve Španělsku se jen lokálně uchovala liturgie mozarabská. Naproti tomu galská a keltská liturgie jsou jen minulostí a dnes jen předmětem studia, neboť jejich historický vývoj je dosvědčen bohatou dokumentací. Jsou i jiné liturgie, které se nedochovaly a o nichž nemáme téměř žádnou dokumentaci. Sem patří liturgie severní Afriky – africkánská.

13.3. Východní liturgie

Skrze liturgii vstupují věřící do kontaktu se základními pravdami víry a díky pohledu na východní liturgie můžeme objevit hlubokou a přímo bytostnou jednotu mezi liturgií, teologií a spiritualitou, která nebyla na Východě nikdy zprerhávána.

Život víry jednotlivých komunit křesťanů na Východě je poznamenán slavením svátostí v různých kulturních, teologických a také etnických podmínkách, což výrazně ovlivnilo liturgii těchto církví. Na Východě neproběhlo to, co je typické pro římskokatolickou církev: liturgická reforma.

Počátky východních liturgií jsou vázány na formování a rozvoj patriarchálních sídel: Řím pro Západ, Alexandrie, Antiochie, Konstantinopol a Jeruzalém pro Východ. Současná liturgická situace na Východě je komplikována tím, že v průběhu staletí se Řím snažil o sjednocení. Tím vznikla skupina církví, které nazýváme **unianty**. Jsou to: **chaldejci** (Jan Sulaka 1552), **syřští katolíci** (Ondřej Akidjan 1662), **melkiti** (Cyril VI,

1724), **arménští katolíci** (Abram Arzibian 1740), **katoličtí koptové** (Amba Atanasios 1742), **řeckokatolíci** a jiné.

Přehled liturgií:

Řím	Alexandrie	Antiochie			
		západosyrský typ			východosyrský typ
	alexandrijská skupina	antiochijská skupina	arménská skupina	konstantinopolská skupina	chaldejská skupina
ambroziánská	etiopská	malandarská	arménská	byzantská	chaldejská
galská	koptská	maronitská			malabarská
mozarabská					
afrikánská					
římská					
západní církve	východní církve				

Antiochijská skupina obřadů bývá často označována jako západosyrská a chaldejská jako východosyrská. Chaldejský ritus je občas nazýván nestoriánským. Byzantský ritus se místně dále dělí podle jazykových skupin.

Shrnutí:

Představení jednotlivých liturgií je poukazem na bohatost a pestrost života Kristovy církve a ukazuje, že katolická liturgie není jedinou, ale jednou z mnoha. Při mnohosti liturgií vidíme jednotu v základním kerygmatu, což se projevuje jednotou základních liturgických struktur. Pro studium liturgie se jako přínosná jeví komparativní metoda – srovnávání jednotlivých liturgických praxí a hledání příčin odlišností.

Otázky:

- 1) Na základě čeho dělíme liturgie do dvou rodin – skupin?
- 2) Jaké typy patriarchátů máme v církvi?
- 3) Jaký je vztah mezi liturgií Galskou, Hispánskou, Keltskou a Ambroziánskou?

